

EUROSTUDENT 8 Eesti tulemuste lühiülevaade

Lõpparuanne

2023

Uuringu tellis Haridus- ja Teadusministeerium.

Autorid:

Sandra Haugas

Elisabeth Kendrali

Tali Kletter

Uuringusse panustasid ka Andi Kiissel, Maris Vainre ja Aleksandr Michelson.

Väljaande autoriõigus kuulub mõttekojale Praxis. Väljaandes sisalduva teabe kasutamisel palume viidata allikale: Haugas, S., Kendrali, E., Kletter, T. (2023). EUROSTUDENT 8 Eesti tulemuste lühiülevaade. Tallinn: Mõttekoda Praxis.

Mõttekoda Praxis on Eesti esimene sõltumatu, mittetulunduslik mõttekeskus, mille eesmärk on toetada analüüsile, uuringutele ja osalusdemokraatia põhimõtetele rajatud poliitika kujundamise protsessi.

praxis | mõttekoda

Mõttekoda Praxis

Ahtri 6a

Tallinn

Tel: 640 8000

www.praxis.e

Sisukord

Sissejuhatus ja metoodika	5
Sissejuhatus	5
Metoodika	5
Põhitulemused ja poliitikasoovitused	6
Põhitulemused	6
Poliitikasoovitused	9
Main findings	10
1. Ülevaade Eesti üliõpilaskonnast	14
2. Sissetulekud ja väljaminekud.....	17
Sissetulekud.....	17
Sissetulekute struktuur.....	17
Sissetulekute suurus ja varieeruvus.....	18
Väljaminekud.....	20
Väljaminekute struktuur.....	20
Väljaminekute suurus ja varieeruvus.....	21
3. Töötamine ja ajakasutus	24
Õppetööle kuluv aeg	24
Töötamisele kuluv aeg	25
Rahulolu ajakasutusega	27
Töötamise põhjused	28
4. Heaolu ja õppekeskkond.....	30
Kuuluvustunne ja õpingute katkestamine	30
Vaimne tervis	31
Vaimse tervise probleemide sagedus.....	31
Vaimse tervise probleemide eristamine, diagnoos ja ravi.....	33
Tugiteenused	35
Diskrimineerimine	37
Sugu.....	38
Vanus.....	38
Keeletaust.....	38
Erivajadus.....	39
Seksuaalne ahistamine kõrghariduses	39
5. COVID-19 pandeemia mõju ja õpingute digitaliseerumine	40

COVID-19 pandeemia mõju.....	40
Õpingute digitaliseerumine	44
Kasutatud allikad	46

Sissejuhatus ja metoodika

Sissejuhatus

EUROSTUDENT on üleeuroopaline üliõpilaste küsitlusuuring¹, mis kogub ja kõrvutab andmeid kõrghariduse sotsiaalse tasandi kohta üliõpilaste vaatest. Iga uuringust osa võttev riik kogub (ja analüüsib) oma maa kohta andmed ise, kuid seejärel koondatakse kõikide riikide andmed ka kesksesse andmebaasi ning antakse välja riike võrdlev analüüsiaruanne. Uuring keskendub laiale teemaderingile, sh nt ligipääs kõrgharidusele, töötamine, ressursid, rahvusvaheline mobiilsus. Käesolevas laines on esmakordselt vaatluse all ka üliõpilaste vaimne tervis ja heaolu, diskrimineerimiskogemused, õpingute digitaliseerumine ning COVID-19 pandeemia mõju.

Siinses Eesti tulemuste lühiülevaates keskendume järgmistele teemadele:

- Ülevaade Eesti üliõpilaskonnast;
- Sissetulekud ja väljaminekud;
- Töötamine ja ajakasutus;
- Heaolu ja õppekeskkond;
- COVID-19 pandeemia mõju ja õpingute digitaliseerumine.

Metoodika

Veebipõhine küsitlusuuring viidi Eesti üliõpilaste seas läbi aprillist juunini 2022. Küsitlusankeeti oli võimalik täita eesti, vene ja inglise keeles ning see põhines rahvusvahelise EUROSTUDENT 8 projekti juhendis paika pandud küsimustele ja nende iga riigi konteksti adapteerimise juhtnööridele. Iga EUROSTUDENTi laine küsitlusankeet avaldatakse rahvusvahelise uuringu lõpuosas [EUROSTUDENTi kodulehel](#).

Uuringu üldkogumi moodustasid kõik üliõpilased, kes kevadsemestril 2021/2022 olid immatrikuleeritud mõne Eesti kõrgkooli õppekaval rakenduskõrgharidus-, bakalaureuse-, integreeritud- või magistriõppe tasemel ning kes küsitluse hetkel ei viibinud akadeemilisel puhkusel, ei õppinud eksternõppe vormis ega lühiajaliselt välisriigi kõrgkoolis. Üldkogumist jäid välja Kaitseväge Akadeemias õppijad, kuna militaaralade üliõpilased ei kuulu EUROSTUDENTi uuringu sihtgruppi. Küsitluse lingi said kõik üldkogumisse kuuluvad üliõpilased.

Andmete analüüsimisel kasutasime kirjeldava statistika meetodeid. Lisaks on andmeid kaalutud üldkogumi suhtes soo, vanuse, õppeasutuse tüübi ja kõrgharidusastme põhjal. Kuigi toome läbivalt välja gruppidevahelisi erinevusi eri taustatunnuste (nt soo, vanusegruppide, põhihariduse keele) järgi, soovitame vältida põhjuslike seoste eeldamist, sest kirjeldava statistika ning läbilõikeuuringu metoodika põhjal (kõik andmed kogutud samal ajahetkel) ei ole võimalik öelda, kas gruppidevahelised erinevused on juhuslikud või kas erinevused on statistiliselt olulised.

---

¹ Käesolevas EUROSTUDENTi uuringulaines osaleb kokku 25 riiki: Aserbaidžaan, Austria, Eesti, Gruusia, Hispaania, Holland, Horvaatia, Iirimaa, Island, Leedu, Läti, Malta, Norra, Poola, Portugal, Prantsusmaa, Rootsi, Rumeenia, Saksamaa, Slovakkia, Soome, Šveits, Taani, Tšehhi, Ungari.

Põhitulemused ja poliitikasoovitused

Põhitulemused

Ülevaade Eesti üliõpilaskonnast

- Üle poole (61%) Eesti üliõpilaskonnast moodustavad naised (mehi on vastavalt 39%). Üliõpilaste sooline jaotus ei ole viimase viie aasta jooksul märkimisväärselt muutunud.
- Eesti üliõpilaste keskmine vanus on vähehaaval, kuid järjepidevalt tõusnud: 2016. a-l oli see 26,3, 2019. a-l 27 ning 2022. a-l 27,2 aastat. Kui 2016. a-l moodustasid 30aastased ja vanemad õppijad 22% üliõpilaskonnast, siis 2019. a-l 27% ja 2022. a-l 29%.
- Ligi iga viies Eesti üliõpilane on lapsevanem ning see näitaja ei ole viimase viie aasta jooksul märkimisväärselt muutunud.
- Enamuse (88%) Eesti üliõpilaskonnast moodustavad õppijad, kes omandasid põhihariduse eesti keeles; vene keeles põhihariduse omandanute osakaal on vastavalt 12% ning sarnaselt EUROSTUDENTi uuringu eelmise lainelega on vene keeles põhihariduse omandanud üliõpilaskonnas alaesindatud.
- Enamik (63%) Eesti üliõpilastest pärineb perekonnast, kus vähemalt ühel vanemal on kõrgharidus. Kõrgharitud vanematega üliõpilased on Eesti kõrghariduses ülesindatud, st üldiselt ühiskonnas on üliõpilaste vanematega võrreldavas vanusegrupis vähem kõrgharidusega inimesi.
- Erivajadust või pikaajalist terviseprobleemi hindab endal olevat 24% üliõpilastest ning see näitaja on uuringulainete võrdluses märgatavalt kasvanud (2016. a-l 9% ja 2019. a-l 11%). Kui 2019. a-l olid erivajadusega inimesed Eesti kõrghariduses alaesindatud, siis nüüd on nad ülesindatud. Teisisõnu on üliõpilaste seas rohkem erivajadust märkivaid inimesi kui Eesti ühiskonnas üldiselt võrreldavas vanusegrupis.

Sissetulekud ja väljaminekud

- Eesti üliõpilaste sissetulekud pärinevad valdavalt ehk 65% ulatuses töötamisest. Iseäranis iseloomustab see vanemaid vanusegruppe, kelle seas on töötamine märksa levinum kui nooremate tudengite seas (nt kuni 19aastastest tudengitest töötab õpingute kõrvalt 44%, kuid üle 30aastastest 85%).
- Eesti üliõpilaste keskmine netosissetulek ühes kuus on 1078 eurot. Keskmisest kõrgemad sissetulekud on suurema koormusega (üle 20 tunni nädalas) töötavatel üliõpilastel, üle 25aastastel õppijatel, vanematega mitte koos elavate üliõpilastel, magistriõppes õppijatel, lapsevanematest üliõpilastel, erivajaduseta üliõpilastel. Kui enamuse üliõpilaste sissetulekute erinevusi on seletatavad töökoormusega (kas töötatakse või mitte ja millises mahus), siis erivajaduse alusel esile kerkiv sissetulekute erinevus (erivajadusega üliõpilaste keskmine sissetulek kuus on 884 ja erivajaduseta üliõpilastel 1125 eurot, sealhulgas töötasud on vastavalt 493 ja 752 eurot) ei ole lõpuni põhjendatav ja selle taga võib olla seletamatu palgalõhe, mida on vaja täiendavalt uurida.
- Elamiskulud moodustavad Eesti üliõpilaste väljaminekutest ühes kuus 96% ja õppimiskulud 4%. Suurima osa elamiskuludest (ja ühtlasi kõikidest väljaminekutest) moodustavad kulutused toidule (26%) ja sellele järgnevad majutuskulud (25%). Keskmistes absoluutarvudes on kõik kululiigid võrreldes 2019. a-ga tõusnud: nt toidukulud 15%, majutuskulud 6%, ent laenude tagasimaksed üle kahe korra ja lapse eest hoolitsemise kulud koguni pea viis korda.

- Eesti üliõpilaste keskmised väljaminekud ühes kuus on 1023 eurot, olles võrreldes 2019. aastaga kasvanud suuremal määral kui sissetulekud (vastavalt 1/4 ja 1/5 võrra).
- Väljaminekute suurus varieerub enamasti samades gruppides ja suurusjärgudes nagu sissetulekute puhul. Ainsa eristuva tunnuseks kerkib esile erivajadus, mille puhul sissetulekud ja väljaminekud sarnaselt ei varieeru – kui erivajadusega üliõpilaste keskmised sissetulekud on erivajaduseta üliõpilaste keskmistest sissetulekutest märkimisväärselt madalamad, siis väljaminekute vahel nii suurt erinevust ei ole, mis viitab erivajadusega üliõpilaste keerulisemale finantsolukorrale.
- Eesti üliõpilaste keskmised sissetulekud ületavad vähesel määral (55 euro ulatuses) väljaminekuid. Seega on üliõpilaste finantsiline tasakaal üsna habras ja võib ootamatult esile kerkivate kulutuste tagajärjel ohtu sattuda. Käesoleva uuringu andmetel saaks siiski enamik (80%) Eesti üliõpilastest vajadusel ootamatu 500 euro suuruse kulutuse teha (57% saaks selle teha oma sissetulekust või säästudest ja 23% puhul saaks selle teha keegi teine, nt vanemad, perekond või partner, nende ees). Neid, kes ootamatult esile kerkivat 500 euro suurust kulutust teha ei saaks, on suhteliselt kõige enam tudengite seas, kes omandasid põhihariduse vene keeles, erivajadusega tudengite seas, kuni 19aastaste seas ja esimese põlvkonna tudengite seas. Need üliõpilased on seega võimalike finantsraskuste suhtes kõige haavatavamad.

Töötamine ja ajakasutus

- Töötavate üliõpilaste nädalakoormus on väga kõrge, neil kulub õppetööle ja tasustatud tööle kokku keskmiselt 59 tundi nädalas.
- Vene keeles põhihariduse omandanud ning erivajadusega üliõpilased kulutavad õppetööle nädalas rohkem aega kui nende kaasüliõpilased.
- Lisaks lapsevanematest üliõpilastele ning oma vanematest eraldi elavatele üliõpilastele teevad tasustatud tööd suurema koormusega ka esimese põlvkonna üliõpilased. Nendesse gruppidesse kuuluvad üliõpilased on üldiselt ka keskmisest vanemad.
- Üliõpilaste kõige sagedasemad töötamise põhjused on elamiskulude katmine (78%) selliste asjade ostmise lubamine, mida muidu endale lubada ei saaks (77%) ning töökogemuse saamine (69%).
- Töökogemuse saamiseks töötavad kõige sagedamini integreeritud õppe (77%) ja magistriõppe üliõpilased (76%), suure koormusega (üle 20 tunni nädalas) töötavad üliõpilased (73%), kõrgharitud vanematega (72%) ning 25–29aastased üliõpilased (72%).
- Enam kui pooled magistriõppe üliõpilastest, esimese põlvkonna üliõpilastest ja suure koormusega töötavatest üliõpilastest töötavad vajadusest – ilma ei saaks nad kõrghariduse omandamist endale lubada.

Heaolu

- Kõige sagedamini on tõsised õpingute katkestamise kavatsused põhihariduse vene keeles omandanud üliõpilastel (10%-l vene keeletaustaga üliõpilastest).
- Viimase kahe aastaga on vähese kuuluvustundega tudengite osakaal (tudengid, kes tunnevad, et kõrgharidus pole nende jaoks), kasvanud pea kahekordseks: 2019. a 7%-lt tänavuse 12%-ni. Madalat kuuluvustunnet esineb kõige sagedamini vene keeles põhihariduse omandanud üliõpilastel (19%), kõige noorematel üliõpilastel (19% kuni 19-aastastest) ning erivajadusega üliõpilastel (18%).

- Erinevalt mõnedest teistest riikidest, ei mängi vanemate haridustaust Eesti üliõpilaste kuuluvustundes olulist rolli.

Vaimne tervis ja nõustamisteenused

- Eesti üliõpilaskonnas on endal vaimse tervise probleeme tajuvate üliõpilaste osakaal viimase kuue aastaga kasvanud ligi viiekordseks. 2016. a-l märkis endal vaimse tervise probleemi olevat 3% üliõpilastest ja 2019. a-l 9%, kuid käesoleva uuringu, 2022. aasta andmete järgi tajub endal mõnd vaimse tervise probleemi 16% üliõpilastest.
- Kõige rohkem tajuvad tudengid endal depressiooni ja ärevushäire esinemist (vastavalt 11% ja 10% kõigist üliõpilastest).
- Kõige harvem on oma tajutud vaimse tervise probleemile kliinilise diagnoosi saanud kõige nooremad, kuni 19-aastased üliõpilased, kuid teistest võrdlusgruppidest harvemini ka meesüliõpilased ja vanematega elavad üliõpilased.
- Liggi 70% kõigist üliõpilastest on üliõpilastele suunatud õppe- ja psühholoogilisest nõustamisteenustest teadlikud. Neist valdav enamus aga pole neid teenuseid (veel) kasutanud. Kõigist üliõpilastest 10% on kasutanud õppetööga seotud nõustamist ning 9% psühholoogilist nõustamist.

Diskrimineerimine kõrghariduses

- Sõltuvalt diskrimineerimise alustest, varieerub diskrimineerimist kogenud üliõpilaste osakaal keskmiselt 0,5% (vanemate hariduse alusel) ja 8% vahel (soo alusel). Kui naised on kõige sagedamini kogenud soo alusel diskrimineerimist (11%), siis mehed aga rahvusest või päritolust tulenevat diskrimineerimist (7%).
- Venekeelse taustaga üliõpilastest on lausa veerand kogenud diskrimineerimist oma rahvuse või päritolu tõttu. Kõige levinumaks diskrimineerimise viisiks, mida vene keeletaustaga üliõpilased kogevad, on ebasõbraliku, mitte-abivalmi või ebaviisakana kohtlemine, mida on neist viimase aasta jooksul kogenud 16% (vs. 10% eesti keeles põhihariduse omandanutest).
- Erivajadusega üliõpilased kogevad diskrimineerimist kõigi uuritud tunnuste alusel sagedamini kui nende kaasüliõpilased, kes ei hinda endal olevat ühtegi erivajadust. Nt soo alusel diskrimineerimist on kogenud 17% erivajadusega üliõpilastest (vs. 5% erivajadusteta).

COVID-19 pandeemia mõju

- Erinevatest õpinguid puudutavatest aspektidest on üliõpilaste hinnangul COVID-19 pandeemia kõige negatiivsemat mõju avaldanud nende sidemetele kaasüliõpilastega (70% on täheldanud negatiivset mõju). Negatiivset mõju on tajutud ka õpetamiskvaliteedile (58%), motivatsioonile õpinguid jätkata (35%) ning õpingute ja teiste kohustuste tasakaalus hoidmisele (35%). Negatiivsemat mõju raporteerivad teistest enam noorimate vanuserühmade esindajad, integreeritud ja bakalaureuse õppe tudengid, tudengid, kellel lapsi ei ole, vanematega elavad tudengid ja erivajadusega õppijad.
- Üliõpilased tajuvad pandeemia pikaajalist negatiivset mõju eeskätt vaimsele tervisele: üle poole (54%) üliõpilastest arvab, et viiruskriis avaldab jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende vaimsele tervisele. Teistest enam arvavad seda erivajadusega, kuni 19aastased, naissoost, aga ka lasteta tudengid, kusjuures silmapaistvalt kõrge tulemusega kerkivad esile erivajadusega tudengid, kellest tervenisti 71% arvab, et

viiruskriis avaldab jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende vaimsele tervisele.

Õpingute digitaliseerumine

- Erinevatest õpingutes vaha minevatest vahenditest on üliõpilaste jaoks kodus enamasti olemas arvuti ning kõige vähem on võimalus õppida vaikes kohas. Kõige vähem on vaikne koht õppimiseks kodus olemas lastega tudengitele, kellest pea veerand (23%) märgib, et enamasti puudub kodus vaikne koht õppimiseks.
- Eesti üliõpilaste jaoks leiavad kõrgharidusõpingud enamasti aset veebipõhise õppe ja kontaktõppe eri kombinatsioonides – nii täielikult veebipõhist kui ka täielikult kontaktõppe põhist õpet esineb vähe. Üliõpilased on sellise kombinatsiooniga üldjoontes rahul.

Poliitikasoovitused

- Üliõpilaste finantsilise toimetuleku teema vajab senisest suuremat tähelepanu, kuna viimase kolme aastaga on üliõpilaste väljaminekud kasvanud enam kui sissetulekud, kasv on aset leidnud kõikides kululiikides ning pea pooled üliõpilased ei saaks endale tööl käimata kõrghariduse omandamist lubada. Iseäranis vajab tähelepanu finantsiliselt haavatavaimate gruppide (erivajadusega üliõpilaste, vene keeles põhihariduse omandanute, kuni 19aastaste ja esimese põlvkonna üliõpilaste) toimetulek. Palgalõhe erivajadusega ja erivajaduseta üliõpilaste vahel vajab täiendavat uurimist. Õppetoetuste ja -laenude süsteem vajab kaasajastamist, nii et see suudaks vastata üliõpilaste vajadustele ka viimastel aastatel aset leidnud kiire hinnatõusu tingimustes ning et see võtaks arvesse teatud gruppide kriitilisemat vajadust materiaalse toe järgi. Töötamine on üliõpilastele küll osaliselt eneseteostus, kuid suurele osale ning eriti just suure koormusega töötavatele üliõpilastele (sh lapsevanematest üliõpilastele, oma vanematest eraldi elavatele üliõpilastele ja esimese põlvkonna üliõpilastele, kusjuures kõikidesse nendesse gruppidesse kuuluvad üliõpilased on üldjuhul ka keskmisest vanemad) ka tungiv vajadus, et üldse kõrgharidusõpingutes osaleda.
- Arvestades vaimse tervise teenuste üldiselt pikki ootejärjekordi ja kehva kättesaadavust Eestis, on oluline uurida ülikoolide poolt pakutud psühholoogilisele nõustamisele jõudmisega seotud takistusi, sest vaimse tervise probleemidega tudengite hulk on oluliselt kasvanud, kuid eristuvad teatud üliõpilaste grupid, kellest keskmisest suurem osa pole sellistest üliõpilastele suunatud teenustest isegi teadlikud (nt vene keeletaustaga, lapsevanematest tudengid ja meesüliõpilased).
- Vähemusgrupid nagu vene keeletaustaga ja erivajadustega üliõpilased kogevad diskrimineerimist rohkem ning lisaks kaastudengitele ka õppejõududelt. Ülikoolidel tuleb luua selged süsteemid diskrimineerimisest ja ahistamisest teavitamiseks, mis tagaksid ohvritele võimaluse juhtumitest teavitada läbi kanalite ja isikute, kes pole vahetult seotud õppetöö / õppekorraldusega.
- Arvestades, et erivajadusega tudengid kulutavad õppetööks iganädalaselt kauem aega kui nende erivajaduseta kaaslased ning nad on kogenud kõigil uuritud alusetel ka rohkem diskrimineerimist, eriti vähem võimekana või targemana kohtlemist, on kõrgkoolides oluline luua selged õppetöö erivajadusega tudengitele kohandamise poliitika ja tugisüsteemid, kaasates ning koheldes nende loomisel erivajadusega üliõpilasi oma kogemuse ekspertidena.

- Nii kõrgkoolidel kui ka haridussüsteemil laiemalt on oluline COVID-19 pandeemia kogemusest õppida, teadvustades selle laialdast ja kohati pikaajalist negatiivset mõju erinevatele õpinguid puudutavatele aspektidele (nt sidemetele kaasõppijatega, õpetamiskvaliteedile, õpimotivatsioonile), aga ka õppijate vaimsele tervisele. Nii üliõpilasi kui ka õppejõudusid on vaja edaspidi sellelaadseteks kriisideks paremini ette valmistada, et õppijatel oleksid paremad iseenda ja oma aja juhtimise oskused ning et õppejõududel oleksid oskused õpetada distantsilt võimalikult kaasahaaraval ja tulemuslikul moel. Leevendamaks COVID-19 pandeemia negatiivseid mõjusid on oluline pöörata tähelepanu üliõpilastele, kes raporteerisid negatiivset mõju kõige enam (nt noorimate vanuserühmade esindajad, integreeritud ja bakalaureuse õppe tudengid, erivajadusega õppijad). Pandeemia negatiivsete mõjude vähendamisel on eeskätt oluline võtta fookusesse üliõpilaste vaimse tervise toetamine.
- Arvestades, et vaikne koht õppimiseks ei ole osadele (sh eeskätt lastega) üliõpilastele kodus piisavalt kättesaadav, on oluline, et kõrgkoolides ja teistes hariduslikes ja kultuurilistes institutsioonides (nt raamatukogudes) oleks selle kättesaadavus üliõpilastele tagatud, sh õhtustel aegadel ja nädalavahetustel, aga ka COVID-19 pandeemia laadsetes kriisisituatsioonides.
- Võttes arvesse, et üliõpilased eelistavad õpinguid, kus kombineeritakse veebi ja kontaktõppe põhist õpet ning ühtlasi seda, et umbes selliselt praegu Eesti kõrgkoolides õpet ka läbi viiakse, tasub kõrgkoolidel selliselt jätkata.

Main findings

Overview of the Estonian student body

- More than half (61%) of Estonian students are women (respectively, 39% are men). The gender distribution of students has not changed significantly in the past five years.
- The average age of Estonian students has gradually but consistently increased: in 2016 it was 26.3, in 2019 it was 27 and in 2022 it was 27.2 years. In 2016, students aged 30 and older made up 22% of the student body, in 2019, 27% and in 2022, 29%.
- Almost every fifth Estonian student is a parent, and this figure has not changed significantly in the past five years.
- The majority (88%) of the Estonian student body is made up of students who obtained their basic education (grade 1-9) in Estonian; the share of those who obtained basic education in Russian is respectively 12%, and similarly to the previous wave of the EUROSTUDENT survey, those who obtained basic education in Russian are underrepresented in the student body.
- The majority (63%) of Estonian students come from families where at least one parent has higher education. Students with higher-educated parents are overrepresented in Estonian higher education, i.e., in general society, there are fewer people with higher education in the age group comparable to students' parents.
- 24% of students report having an impairment, and this indicator has increased significantly in comparison of survey waves (9% in 2016 and 11% in 2019). In 2019 people with an impairment were underrepresented in Estonian higher education, now they are overrepresented. This means that there are more people indicating an impairment among students than in the comparable age group in Estonian society in general.

Incomes and expenses

- The incomes of Estonian students come mostly (i.e., to the extent of 65%) from working. It is particularly characteristic of older age groups, among whom working is much more common than younger students (e.g., 44% of students aged up to 19 years old work alongside their studies, but of those over 30 years old, 85% work).
- The average monthly net income of Estonian students is 1078 euros. Higher-than-average incomes are earned by students working with a higher workload (more than 20 hours a week), students over 25 years old, students not living with their parents, students in Master's studies, students who are parents, and students without an impairment. While most of the differences in students' incomes can be explained by workload of paid jobs (whether students work or not and to what extent), the difference in income arising on the basis of impairment (884 euros for students with and 1125 euros for students without an impairment, with the wages being 493 and 752 euros, respectively) can not be fully explained, and there may be an unexplained pay gap behind it that needs further research.
- Living costs make up 96% of Estonian students' monthly expenses, and study-related costs 4%. The largest share of living costs (and also of all expenses) is expenses on food (26%), followed by expenses on accommodation (25%). In average absolute numbers, all types of expenses have increased compared to 2019: e.g., food expenses by 15%, accommodation expenses by 6%, but loan repayments by more than two times and child care expenses by almost five times.
- The average expenditure of Estonian students in one month is 1023 euros, having grown over the last three years to a greater extent than incomes (by 1/4 and 1/5, respectively).
- The amount of expenses varies mostly in the same groups and magnitudes as in the case of incomes. Impairment emerges as the only distinguishing characteristic, in which incomes and expenses do not vary similarly – while the average incomes of students with an impairment are significantly lower than the average incomes of students without an impairment, there is not a big difference between the expenses, which indicates a more difficult financial situation of students with an impairment.
- Although the average incomes of Estonian students exceed the average expenses, they do so to a very small extent (to the extent of 55 euros). Thus, students' financial balance is quite fragile and can be thrown off balance by unexpected expenses. According to EUROSTUDENT survey, the majority (80%) of Estonian students could, however, make an unexpected required expense of 500 euros (57% could do it from their own income or savings, and in the case of 23%, someone else, e.g. parents, family or partner, could do it for them). The highest shares of students who could not make an unexpected 500-euro expense can be found among students who obtained basic education in Russian, students with an impairment, students up to 19 years of age, and first-generation students. These students are therefore the most vulnerable to potential financial difficulties.

Employment and time budget

- Students who work paid jobs have a very high weekly workload, they spend an average of 59 hours a week on study-related activities and paid job(s).
- Students who obtained basic education in Russian and students who have an impairment spend more time per week on study-related activities compared to their fellow students.

- In addition to students who are parents and students living separately from their parents, first-generation students also spend more time on paid jobs. Students belonging to these groups are also generally older than average.
- The most frequent reasons for students to work are to cover living costs (78%), afford to buy things they otherwise could not afford (77%) and gain work experience (69%).
- Working paid jobs to gain work experience is most often brought as a reason for working by students of integrated studies (77%) and Master's studies (76%), students who work with heavy workload (more than 20 hours a week) (73%), students with higher educated parents (72%), and students aged 25–29 (72%).
- More than half of students in Master's studies, first-generation students, and students with high workload work out of necessity – they would not be able to afford higher education without their paid job.

Well-being

- Most often, serious intentions to completely abandon studies are reported by students who obtained basic education in Russian (10% of students who obtained basic education in Russian).
- In the past two years, the share of students with a low sense of belonging (students who feel that higher education is not for them) has almost doubled: from 7% in 2019 to 12% this year. A low sense of belonging occurs most often among students who obtained basic education in Russian (19%), among the youngest students (19% of those aged up to 19 years old) and among students with an impairment (18%).
- Unlike in some other countries, parents' educational background does not play an important role in Estonian students' sense of belonging.

Mental health and counselling services

- In the Estonian student body, the share of students who perceive themselves to have mental health problems has increased more than fivefold in the last six years. In 2016, 3% of students indicated that they had a mental health problem, and in 2019, 9%, but according to the data of the current round, in 2022, 16% of students perceive themselves to have some mental health problem.
- Students report experiencing depression and anxiety disorder the most (11% and 10% of all students, respectively).
- The lowest shares of students who have received a medical diagnosis for their reported mental health problem can be found among the youngest students (aged up to 19 years old), male students and students living with their parents.
- Almost 70% of all students know of study-related and psychological counselling services specifically for students. However, the majority of them have not (yet) used these services. Of all students, 10% have used study-related counselling and 9% psychological counselling.

Discrimination in higher education

- Depending on the basis of discrimination, the percentage of students who have experienced discrimination varies on average between 0.5% (based on parents' education)

and 8% (based on gender). While women have most often experienced discrimination based on gender (11%), men have experienced discrimination based on nationality or ancestry (7%).

- As many as a quarter of students with Russian-speaking background have experienced discrimination because of their nationality or ancestry. The most common form of discrimination experienced by students with a Russian language background is being treated as unfriendly, unhelpful or rude, which 16% of them have experienced in the last year (vs 10% of those who obtained basic education in Estonian).
- Students with an impairment experience discrimination on the basis of all studied characteristics more often than students without impairments. For example, 17% of students with impairments have experienced discrimination on the basis of gender (vs 5% without an impairment).

Impact of the COVID-19 pandemic

- Among the various aspects related to studies, according to students, the COVID-19 pandemic has had the most negative impact on their contacts with fellow students (70% have observed a negative impact). A negative impact has also been perceived on the quality of teaching (58%), the motivation to keep up with studies (35%) and balancing studies and other responsibilities (35%). Negative impact is reported more by representatives of the youngest age groups, students of integrated and Bachelor's studies, students without children, students living with their parents and students with an impairment.
- According to students, the pandemic has a long-term negative impact primarily on mental health: more than half (54%) of students think that the pandemic continues to have a negative or very negative impact on their mental health. Students with an impairment, students aged up to 19 years old, female students, but also students without children think so more than others. Students with impairments especially stand out as negatively affected by the pandemic: 71% of them think that the virus crisis continues to have a negative or very negative impact on their mental health.

Digitalisation of studies

- Among the various resources needed for studies, the most accessible for students at home is a computer, and the least accessible is a quiet place to study. A quiet place to study at home is least accessible to students with children, almost a quarter of whom (23%) state that a quiet place to study is never or almost never available to them at home.
- For Estonian students, higher education studies mostly take place in various combinations of online and in-person teaching – both completely online and completely in-person teaching is rare. Students are generally satisfied with such a combination.

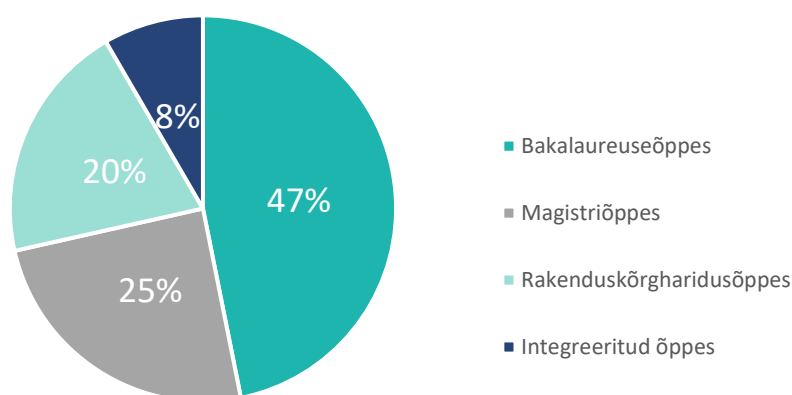

1. Ülevaade Eesti üliõpilaskonnast

EUROSTUDENT 8 Eesti uuringus osales kokku 3692 üliõpilast, mis teeb vastamismääraks 12%. Käesolevas peatükis anname uuringutulemustele põhinedes ülevaate Eesti üliõpilaskonda kirjeldavatest põhinäitajatest. Võimalusel oleme välja toonud ka peamised trendid eelnevate EUROSTUDENTi uuringulainete näitajate alusel

Õpe

Uuringust selgub, et Eesti kõrghariduses on suurima üliõpilaste osakaaluga õpe bakalaureuseõpe, millel omandab haridust 47% ehk pea pool üliõpilaskonnast (Joonis 1). Suurusjärgult järgnevad sellele magistriõpe ning rakenduskõrgharidusõpe, mille protsentsnäitajad on vastavalt 25% ja 20%. Väikseima üliõpilaste osakaaluga õpe on integreeritud õpe, kus õpib 8% üliõpilaskonnast. Ka 2019. a-l (Koppel et al., 2020) olid õpped osakaalude järgi samasuguse suurusjärjestusega.

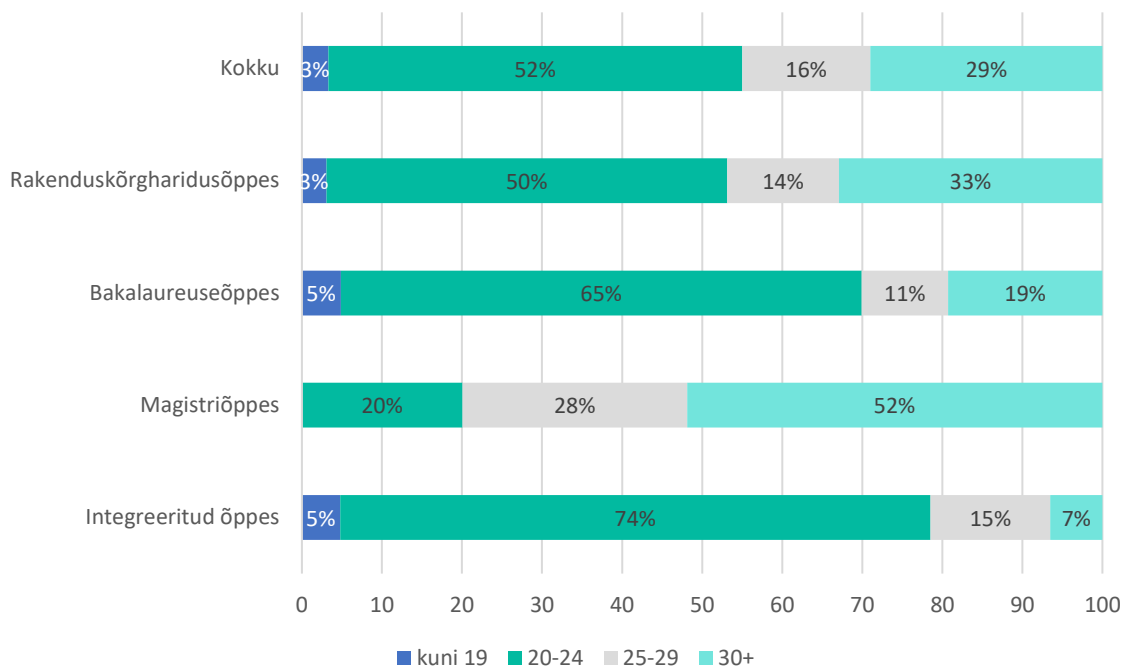
Joonis 1. Üliõpilaste osakaalud õpete järgi (%).

Üliõpilaste sugu

Üle poole üliõpilastest moodustavad Eesti kõrghariduses naised, kelle osakaal üliõpilaskonnas on 61%. Meessoost üliõpilaste osakaal on vastavalt 39%. Üliõpilaste sooline jaotus on uuringulainete lõikes püsunud sarnane – 2016. a-l olid vastavad protsentsnäitajad 60% ja 40% (Haaristo et al., 2017) ning 2019. a-l vastavalt 59% ja 41% (Koppel et al., 2020).

Üliõpilaste vanus

Umbes pooled Eesti üliõpilastest kuuluvad vanuserühma 20–24 (Joonis 2). Nooremaid üliõpilasi vanuses 19 ja alla selle on kõigest 3%. Vanemaid üliõpilasi vanuses 30 aastat ja üle selle on Eesti üliõpilaskonnas 29%. Uuringulainete lõikes on need näitajad püsunud üsna stabiilsed. Vaid 30aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaalu puhul on märgata pidevat tõusu – 2016. a-l oli nende osakaal 22% (Haaristo et al., 2017), 2019. a-l 27% (Koppel et al., 2020) ja käesolevas uuringulaines 2022. a-l 29%. Seega on ootuspäraselt kasvanud ka Eesti üliõpilaste keskmine vanus, mis 2016. a-l oli 26,3, 2019. a-l 27 (Haugas, 2021) ning 2022. a-l 27,2 aastat. Eri vanuses üliõpilaste jaotumist õpeliigiti kujutab joonis 2.

Joonis 2. Üliõpilaste osakaalud eri õppeliikides vanusegruppide järgi (%).

Üliõpilaste põhihariduse keel

Eesti keeles põhihariduse omandanud üliõpilased moodustavad üliõpilaskonnast 88%. Sarnaselt 2019. a-l EUROSTUDENT VII uuringus (Koppel et al., 2020) leitule selgus ka nüüd, et venekeelse põhiharidustaustaga noored on Eesti kõrghariduses alaesindatud. Viimase 10 a jooksul on venekeelse põhihariduse lõpetanute osakaal varieerunud vahemikus 18,5%–20,5% (Statistikaamet, 2022a). Üliõpilaskonnas moodustavad vene keeles põhihariduse omandanud üliõpilased aga kõigest 12%. 2019. a-l oli sama näitaja 9% (Koppel et al., 2020).

Töötamine

Kuigi Euroopa Üliõpilaste Liidu (*European Students Union – ESU*) andmetel kaotasid COVID-19 pandeemia tõttu mitmed seni töötanud Euroopa üliõpilased kas ajutiselt (29%) või püsivalt (12%) oma töö (Doolan et al., 2021), siis Eesti üliõpilastest töötas 2022. a-l semestri vältel õpingute kõrvalt umbes 70%. Üliõpilaste töötamine pole võrreldes eelmiste EUROSTUDENTi uuringulainetega langenud, vaid vastupidi: 2019. a-l oli töötavate üliõpilaste osakaal 68%, 2016. a-l aga veidi madalam, 66% (Koppel et al., 2020; Haaristo et al., 2017). Sealjuures 43% kõigist üliõpilastest töötab üle 20 tunni ning 26% töötab kuni 20 tundi nädalas. Üliõpilaste töötamisest eri taustaga üliõpilaste seas annab täpsema ülevaate ptk Töötamine ja ajakasutus.

Üliõpilaste vanemate haridustase

63% Eesti üliõpilastest pärineb perekonnast, kus vähemalt ühel vanemal on kõrgharidus. Ülejäänud 37% üliõpilastest on kõrghariduses esimene põlvkond (ingl. k. *first-generation students*) ehk nende kummalgi vanemal pole kõrgharidust. Esimese põlvkonna üliõpilaste osakaal on võrreldes 2019. a-ga langenud – siis oli see 42%. Käesoleva, 2022. a olukord on lähemal 2016. a-le, kui esimese põlvkonna üliõpilased moodustasid üliõpilaskonnast 39% (Haaristo et al., 2017). Võrreldes vähemalt ühe kõrgharidusega vanemaga üliõpilaste osakaalu 35–64aastaste

kõrgharitud elanike² osakaaluga kogu Eesti rahvastikust ilmneb, et kõrgharitud vanematega üliõpilased on Eesti kõrghariduses ülesindatud: kui üliõpilaste vanematest on kõrgharitud 63%, siis kogu Eesti rahvastikus on vanusegrupis 35–64 kõrgharidusega elanike osakaal 39% (Statistikaamet, 2022b).

Lastega üliõpilased

Lastega üliõpilaste osakaal Eesti üliõpilaskonnas on 19% ehk ligi iga viies üliõpilane on lapsevanem. Lastega üliõpilaste osakaal ei ole EUROSTUDENTi uuringulainete lõikes palju muutunud – see oli ka 2016. ja 2019. a-l 20% juures (Haaristo et al., 2017; Koppel et al., 2020).

Erivajadustega üliõpilased

Erivajadusega üliõpilasteks loetakse EUROSTUDENTi metoodikas üliõpilased, kellel on erivajadus või pikaajaline terviseprobleem, millest tulenevalt tuntakse end igapäevaelus piiratult. Selliseid üliõpilasi oli Eesti üliõpilaskonnas 2022. a-l 24%. See näitaja on uuringulainete võrdluses märgatavalt kasvanud: 2019. a-l oli vastav näitaja 11% ja 2016. a-l 9% (Haaristo et al., 2017). Kui 2019. a-l olid erivajadusega inimesed Eesti kõrghariduses alaesindatud (Haugas, 2021), siis käesoleva, 2022. a uuringust selgub, et erivajadusega inimesed on kõrghariduses ülesindatud. Nagu ülaltoodust selgub, märkis endal erivajadust 24% üliõpilastest, kuid erivajadusega inimeste³ osakaal Eesti üldpopulatsiooni võrreldavas vanusegrupis (16–29a) on märgatavalt madalam – ligikaudu 15% (Eurostat, 2021). Tõusu erivajadusega tudengite määras ning esindatuses võib mingil määral seletada üliõpilaste suurenenud vaimse tervise probleemide märkimisega (vt lähemalt ptk Vaimne tervis).

Õppekava keel

87% ehk enamus Eesti üliõpilastest omandab kõrgharidust eestikeelsel õppekaval. Suurusjärgult teine õppekava keel on inglise keel, milles omandab kõrgharidust 11% üliõpilastest. Venekeelsel õppekaval omandab kõrgharidust vaid 2% (ehk 58) üliõpilastest.

Üliõpilaste elukoht ja -kaaslased

Oma vanematega koos elab 20% üliõpilastest ehk iga viies üliõpilane. Ülejäänud 80% üliõpilastest elavad vanematest eraldi. Vanematega elavate üliõpilaste osakaalus oli eelnevatel aastatel märgata langevat trendi: 2016. a-l elas vanematega 24% ning 2019. a-l 19% (Haaristo et al., 2017; Koppel et al., 2020).

Vanematest lahus elavatest üliõpilastest elab 22% üliõpilastele mõeldud ühiselamus. See näitaja on aastate lõikes püsinud sarnane: 2019. a-l 22% (Koppel et al., 2020) ning 2016. a-l 23% (Haaristo et al., 2017).

Joonis 3 illustreerib seda, kellega üliõpilased oma eluaset jagavad. Eelmiste EUROSTUDENTi uuringulainete andmetega võrreldes on märgata muutusi vanematega, mõne muu isikuga ja üksinda elavate üliõpilaste osakaalus. Nt 2016. a-l oli vanematega elavaid üliõpilasi 24%, mõne muu isikuga elavaid üliõpilasi 26% ja üksinda elavaid üliõpilasi 17% (Haaristo et al., 2017). Seega

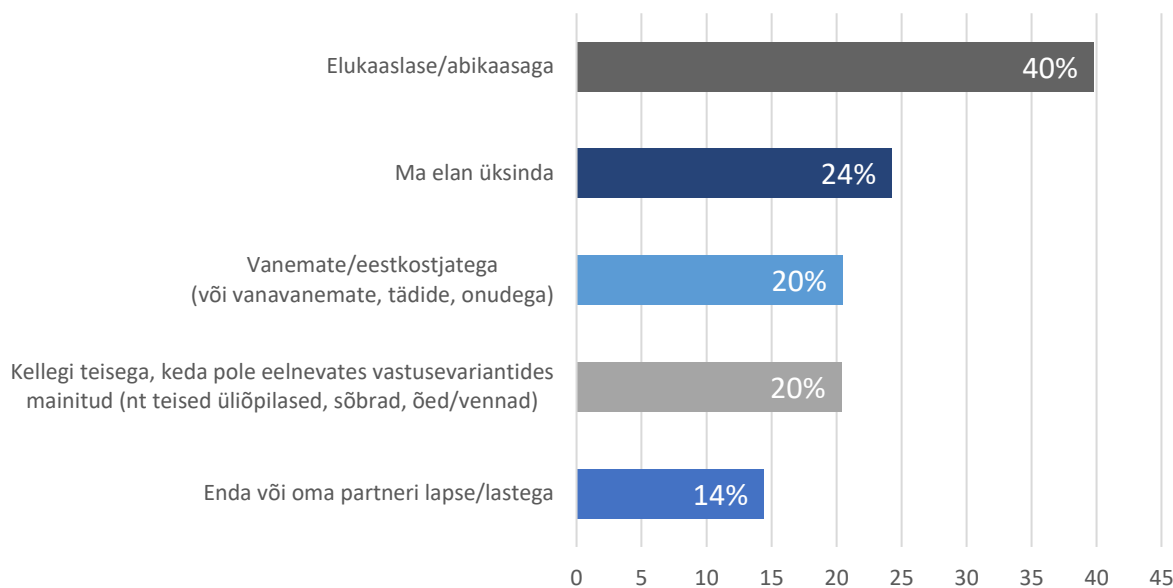
² 35–64aastased on võrdlusgrupiks valitud seepärast, et eeldatavasti on enamiku üliõpilaste vanemad just selles vanusevahemikus.

³ Inimesed, kes märkisid endal igapäevaelu piiravat terviseprobleemi (Eurostat: HLTH_SILC_07: *Self-perceived long-standing limitations in usual activities due to health problem*)

on vanematega või mõne muu isikuga koos elavate üliõpilaste osakaal langenud ning üksinda elavate üliõpilaste osakaal tõusnud.

Joonis 3. Kellega üliõpilased elavad? (% kõigist üliõpilastest)

2. Sissetulekud ja väljaminekud

Kõrgharidusõpingutes osalemise üks olulisi eeldusi on üliõpilaste rahaline toimetulek. Finantsraskused võivad kaasa tuua mitmeid probleeme, alates õpitulemuste langemisest (Jirjahn, 2007) ja vaimse tervise riskidest (Hauschildt et al., 2021) ning lõpetades õpingute katkestamisega (Heublein et al., 2017). Seega on üliõpilaste rahalist toimetulekut puudutavatel küsimustel olnud läbivalt oluline koht ka EUROSTUDENTi uuringus. Siinses peatükis teeme ülevaate Eesti üliõpilaste finantsilisest olukorrast – millised ja kui suured on üliõpilaste sissetulekud ja väljaminekud ning kas üliõpilastel oleks vajadusel võimalik teha ootamatuid kulutusi.

Sissetulekud

Sissetulekute struktuur

Varasemate uuringute (Hauschildt et al., 2021) andmetel pärinevad üliõpilaste sissetulekud üldjuhul kolmest peamisest allikast: (a) perekonnalt või partnerilt, (b) töötamisest ja (c) avaliku sektori toetustest. Riigiti erineb see, missugune allikas domineerib. Näiteks selgus EUROSTUDENT VII rahvusvahelisest uuringust, mille andmed koguti eri riikides aastatel 2018–2020, et kui mitmetes mandri-Euroopa riikides (nt Saksamaal ja Prantsusmaal) oli tudengite levinuim sissetulekuallikas pere või partner ning Rootsis domineerisid avaliku sektori toetused, siis sarnaselt Poola, Sloveenia, Soome ja Norraga pärinesid Eesti üliõpilaste sissetulekud valdavalt ehk 66% ulatuses töötamisest (Ibid.; Koppel et al., 2020). EUROSTUDENTi riikide kontekstis on see märkimisväärselt kõrge osakaal, arvestades et riikide keskmine oli 43%. Käesolev, EUROSTUDENT 8 uuring näitab, et töötasukeskne sissetulekute struktuur on Eestis jäänud püsima: **töötamisest saadav tulu moodustab Eesti üliõpilaste netosissetulekust ühes kuus suurima osa ehk 65%.**

Töötasukeskse sissetulekute struktuuri positiivsete külgedena on esile tõstetud nii üliõpilaste sõltumatust oma vanematest kui ka seda, et see võib võimaldada osta endale n-ö mitteprimaarseid asju, mida tudengid tööl käimata endale lubada ei saaks (Hauschildt et al., 2021). Ohukohtadeks on aga ühelt poolt pinge, mis kaasneb isikliku vastutusega endale õpingute kõrvalt piisavalt raha teenida ning teiselt poolt tõsiasi, et töötamise kõrvalt jääb vähem aega õpingutele pühendumiseks (Ibid.). Seega on töötasukeskse sissetulekute struktuuriga riikides oluline jälgida, et sage õpingute kõrvalt tööl käimine ei tooks üliõpilastele kaasa õpiraskuste teket.

EUROSTUDENTi eelmise (VII) laine uuring, mille andmed koguti Eestis 2019. a-l, näitas, et Eesti kõrgharidussüsteemil on selle riski maandamisel veel arenguruumi – Eesti üliõpilased töötasid rahvusvahelises võrdluses palju, tegid seda eeskätt tulenevalt vajadusest katta oma elamiskulud ning tervelt kolmandik õpingute kõrvalt töötavatest üliõpilastest tundis, et töötamine põhjustas neil õppimises raskusi (Haugas, 2021). Viimase näitaja poolest oli Eesti EUROSTUDENTi riikide hulgas lausa esikohal (Ibid.). Käesolevas uuringulaines üliõpilastelt töötamise ja õpiraskuste seose kohta ei küsitud, kuid võttes arvesse Eesti üliõpilaste jätkuvalt suurt töökoormust (70% üliõpilastest käib õpingute kõrvalt tööl) ning seda, et märkimisväärne osa üliõpilaskonnast ei tööta mitte eeskätt eneseteostusest, vaid vajadusest (78% õpingute kõrvalt töötavatest üliõpilastest toob töötamise põhjusena välja vajaduse katta oma elamiskulud; 43% märgib, et õpingute kõrvalt tööl käimata ei saaks nad endale kõrghariduse omandamist lubada – vt täpsemalt peatükist Töötamine ja ajakasutus), pole alust eeldada, et töötamise õpinguid raskendav mõju viimase kolme aasta jooksul oluliselt leevenenud oleks.

Nagu näitasid 2019. a-l kogutud andmed, selgub ka käesolevast uuringust, et **toetused, stipendiumid ja õppelaenu moodustavad Eesti üliõpilaste sissetulekutes väikese osa**. Vajaduspõhise õppetoe saab 22% tudengitest (N=799), stipendiumi oma kõrgkoolist 19% (N=686), stipendiumi riigilt 7% (N=267), õppelaenu on võtnud natuke alla 3% (N=93) ning toetust, stipendiumi või laenu välisriigist saab kõigest 1% tudengitest (N=49). Ehkki ühelt poolt seletab toetuste, stipendiumite ja õppelaenude väikest osakaalu Eesti üliõpilaste sissetulekutes Eesti üliõpilaskonna vanuseline koosseis (üliõpilased vanuses 30+, kellest enamik käib tööl ja kes seetõttu toetusi, stipendiume ja õppelaenu ei pruugi vajada, moodustavad üliõpilaskonnas pea kolmandiku), on oma osa seletuses siiski ka Eesti kõrgharidussüsteemi teadlikul orienteeritusel üliõpilaste töötasukeskse sissetulekustruktuuri suunas (vt ka peatüki algusest). Teisisõnu ei ole põhjust eeldada vanematesse vanusegruppidesse kuuluvate üliõpilaste sissetulekute töötasudest (mitte nt perelt, partnerilt või riiklikest toetustest) pärinemise ainuvõimalikkust. See tuleneb siiski poliitilistest valikutest ja nii võibki siin alternatiivse valiku teinud riigi näitena tõsta esile Rootsi, mis on üliõpilaskonna vanuselise koosseisu poolest Eestiga üks sarnasemaid riike, kuid kus üliõpilaste sissetulekud moodustuvad peamiselt avaliku sektori toetustest (Hauschildt et al., 2021).

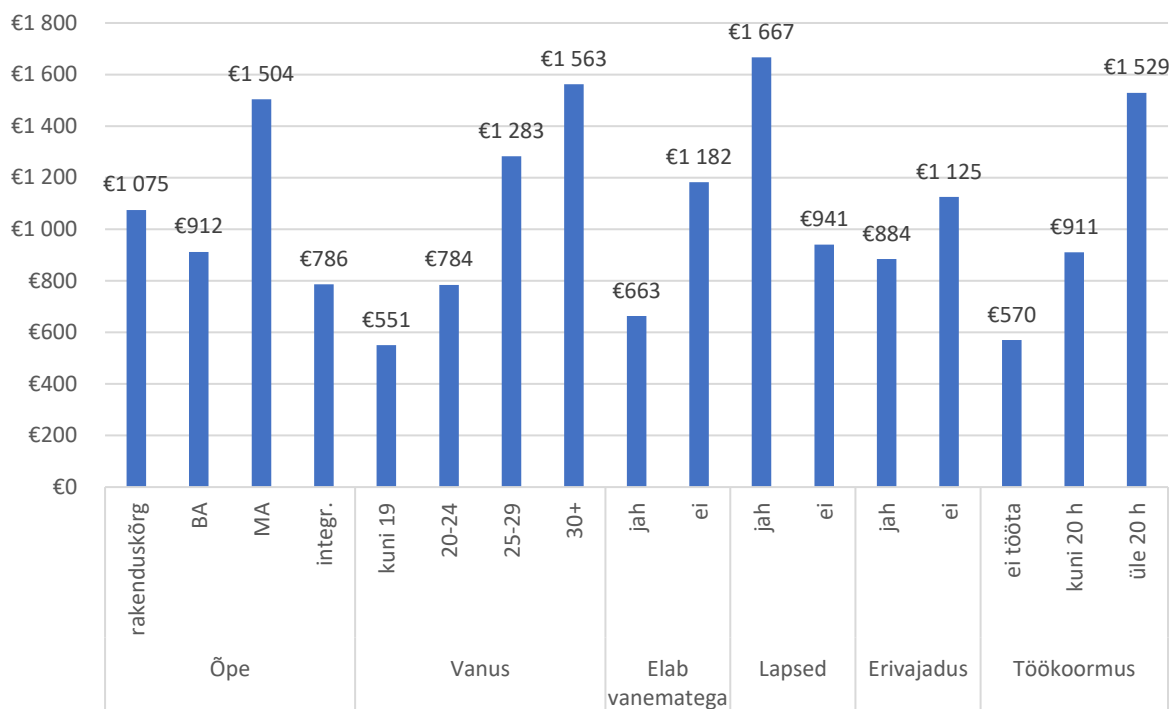
Sissetulekute suurus ja varieeruvus

Nagu ka varasemates EUROSTUDENTi uuringutes ei kasutata sissetulekute analüüsimisel registriandmeid, vaid palutakse tudengitel tulused ise hinnata.

Eesti üliõpilaste keskmine netosissetulek ühes kuus on 1078 eurot, mis on umbes viiendiku võrra kõrgem kui see oli 2019. a-l (mil selleks oli 893 eurot).

Eelnevast alapeatükist võib juba järeldada, et üks olulisemaid Eesti tudengite sissetulekute suurust eristavaid tunnuseid on **töökoormus**: mittetöötavate ja üle 20 h nädalas töötavate tudengite sissetulekute erinevus on peaaegu kolmekordne (sissetulekute suurus vastavalt 570 ja 1529 eurot). Sissetulekud erinevad ka **õppe, vanuse, vanematega elamise, laste olemasolu ja erivajaduse olemasolu** lõikes (vt Joonis 4).

Joonis 4. Keskmine netosissetulek ühes kuus õppe, vanuse, vanematega elamise, laste olemasolu, erivajaduse ja töökoormuse kaupa

Vanuse kasvades sageneb töötamine, mis toob ootuspäraselt kaasa suuremad sissetulekud. Vanus ja töötamine seletavad omakorda õppeastmete põhiseid erinevusi: madalaimate sissetulekutega integreeritud õppe tudengid kuuluvad valdavalt noorimatesse vanusegruppidesse (70% on kuni 24aastased), samal ajal kui kõrgeimaid sissetulekuid omavad magistriõppe tudengid on vanemad (kuni 24aastased moodustavad vaid viiendiku); integreeritud õppes töötavad õpingute kõrvalt vaid umbes pooled (54%) tudengid, kuid magistriõppes enamus (85%). Ootuspärased on ka lapsevanematest tudengite kõrgemad sissetulekud, arvestades laste kasvatamisega kaasnevaid lisakulutusi ning vajadust neile katteallikad leida, aga ka seda, et lapsevanematest tudengid on enamasti vanemas vanusegrupis.

Ootuspäraseks võib pidada ka oma vanematest eraldi elavate tudengite kõrgemaid sissetulekuid, kuna valdavalt on need tudengid oma vanematest iseseisvunud, teenides oma elatusallikad ise (ligi 2/3 oma vanematest eraldi elavatest tudengitest käib õpingute kõrvalt tööl). Kui osade vanematest eraldi elavate tudengite jaoks võib sedalaadi iseseisvumine olla vaba valik (nt kui tegemist on vanemate vanuserühmade esindajatega, kellest osa on endale oma pere loonud, ise lapsevanemaks saanud), siis teiste jaoks valikuvõimalust ei pruukinud olla (nt kui tegemist on nooremate vanuserühmade esindajatega, keda nende vanemad rahaliselt ei toeta ning kes ei saa õpingute ajal vanematega koos elada, sest vanematekodu asub piirkonnakeskustest kaugel). Käesoleva küsitlusuuringu tulemused lubavad eeldada, et mõlemad grupid on vanematest eraldi elavate tudengite seas esindatud, kuna esiteks jagunevad vanematest eraldi elavad tudengid

vanuse poolest umbes pooleks (st kuni 24aastaseid ning 25aastaseid ja vanemaid on ligikaudu sama palju) ning teiseks on vanematega mitte koos elavate üliõpilaste hulgas esimese põlvkonna üliõpilased (kes arvestades piirkondlikku ebavõrdsust Eestis (Fina et al., 2021; Riigikantselei & Rahandusministeerium, 2019) pärinevad eelduslikult suhteliselt enam riigi perifeerseimatest piirkondadest) kogu üliõpilaskonnaga võrreldes mõnevõrra üle esindatud. Seega on oluline teadvustada, et kõrgemad sissetulekud ei pruugi üliõpilaste puhul tähendada väiksemaid finantsraskusi, vaid osadel juhtudel võib see olla hoopis vastupidi, kui võrrelda näiteks väikeste sissetulekute, kuid oma vanematega koos elavat üliõpilast, kes eluaseme ja toidu eest ise maksma ei pea ja kellel on seega ka väikesed väljaminekud, üliõpilasega, kelle sissetulekud on märksa suuremad, kuid kes elab vanematest eraldi ja peab oma elamiskulud ise katma.

Lisaks kirjeldatud **sotsiaalmajanduslikele lõhedele** üliõpilaskonnas (ühed üliõpilased saavad oma vanematelt suuremat materiaalselt tuge, sh võimaluse elada õpingute ajal vanematekodus, kui teised) joonistub uuringust välja ka **sissetulekute kihistumine erivajaduse olemasolu alusel**: erivajadusega tudengite netosissetulekud ühes kuus on erivajadusega tudengitest 214 euro võrra väiksemad. Sissetulekute struktuuri lähemalt vaadates ilmneb, et suurimad erinevused asetsevad töötasudes, mis erivajadusega tudengitel on keskmiselt 493 eurot kuus, kuid erivajaduseta tudengitel keskmiselt 752 eurot kuus. Ühelt poolt võib palgalõhet seletada erivajadusega tudengite veidi väiksem töökoormus: kõrgema intensiivsusega ehk üle 20 tunni nädalas töötajaid on erivajadusega tudengite seas erivajaduseta tudengitega võrreldes 12 protsendipunkti võrra vähem.⁴ Väiksem töökoormus aga tõenäoliselt kogu palgalõhet siiski ei seleta ja kuna siinses uuringus me töötamise teemat täpsemalt ei puudutanud (nt ei küsinud me, miks üliõpilased töötavad sellise koormusega nagu nad töötavad ega ka seda, missugustel ametikohtadel nad töötavad), vajab erivajadusega ja erivajaduseta üliõpilaste sissetulekute ebavõrdsus täiendavat uurimist.

Väljaminekud

Väljaminekute struktuur

EUROSTUDENTi uuringus jaotatakse üliõpilaste väljaminekud laias laastus kaheks: õppimisega seotud kulud (nt õppemaks) ja elamiskulud (nt majutus- ja toidukulud) (Hauschildt et al., 2021). EUROSTUDENTi eelmise laine rahvusvaheline uuring, mille andmed koguti aastatel 2018–2020 näitas, et kõikides EUROSTUDENTi riikides moodustavad elamiskulud tudengite kogukuludest vähemalt poole, riikide keskmine oli 87% (seega õppimisega seotud kulude riikide keskmine vastavalt 13%). Eestis moodustasid tudengite elamiskulud iseäranis suure osa – 96% väljaminekutest kuus, sarnanedes selle näitajaga mitmete Põhjamaade (nt Soome, Rootsi, Norra), aga ka Saksamaa ja Austriaga. Seda seletavad võrdlemisi madalad õppimiskulud kõigis nimetatud riikides. (Ibid.) Kirjeldatud kulude struktuur on Eestis jäänud püsima: käesoleva küsitlusuuringu andmetel on osakaalud õppimiskulude ja elamiskulude vahel võrreldes eelmise lainega täpselt samad ehk 4% ja 96%.

Elamiskuludest suurima osa moodustavad EUROSTUDENTi riikides üldiselt majutuskulud – eriti, kui tegemist on vanematest eraldi elavate üliõpilastega – ning teisel kohal on toidukulud

---

⁴ Üliõpilastel paluti märkida, kui suur on nende töötamisest saadav tulu ühes kuus ja sealjuures ei palutud täpsustada, kas nad töötavad täis- või osakoormusega, ühe või mitme tööandja juures, kas nad töötavad töölepingu alusel või mõnes muus vormis, seega ei võrdle me töötasusid, mida üliõpilased saavad või saaksid täiskoormusel töötades, vaid üksnes tulu, mida töötamisest saadakse.

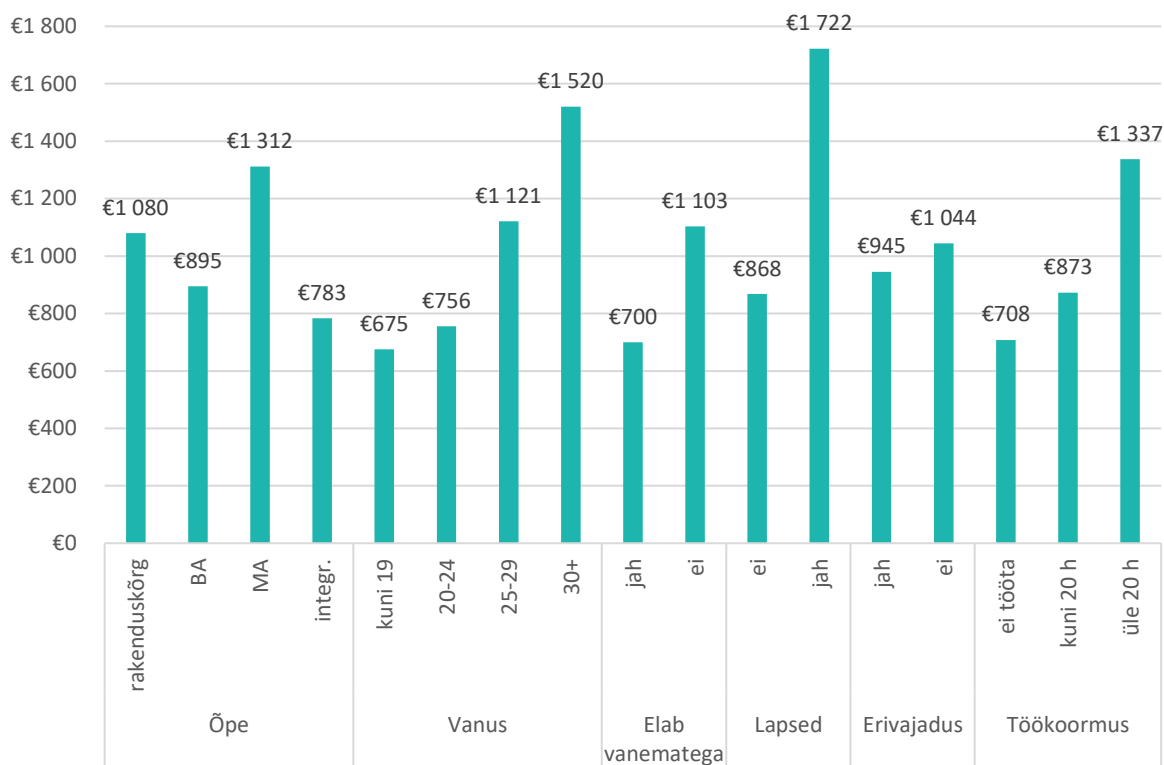
(Hauschildt et al., 2021). Eesti eristub siin selle poolest, et toidukulud ei ole majutuskuludele oluliselt alla jäänud ning **käesolevas uuringulaines kogutud andmete kohaselt on toidukulud liikunud suisa esikohale, moodustades üliõpilaste kogukuludest keskmiselt 26% (vs. majutuskulud 25%).**

Absoluutarvudes on kõik kululiigid võrreldes 2019. a-ga tõusnud, mida võib viimaste aastate kiire hinnatõusu kontekstis pidada igati ootuspäraseks. Suurimate kululiikide puhul on tõus olnud väiksem: toidukulud on kasvanud keskmiselt 15% ja majutuskulud 6%. Mitmete teiste kululiikide puhul raporteeritakse aga kordades kõrgemaid kulusid, nt lapse eest hoolitsemise keskmised kulud on võrreldes 2019. a-ga kasvanud pea viis korda (10 eurolt 48-le) ja laenude tagasimaksed üle kahe korra (39 eurolt 81-le).

Väljaminekute suurus ja varieeruvus

Eesti üliõpilaste keskmised väljaminekud ühes kuus on 1023 eurot, olles seega tasakaalus keskmiste sissetulekutega (vt ptk Sissetulekute suurus ja varieeruvus). Tähelepanuväärne on aga see, et kui Eesti üliõpilaste sissetulekud on võrreldes 2019. a-ga kasvanud viiendiku võrra (893-lt 1078 euroni), siis väljaminekud on samal ajal kasvanud neljandiku võrra (818-lt 1023 euroni). **Seega on Eesti üliõpilaste keskmised väljaminekud võrreldes 2019. a-ga kasvanud enam kui keskmised sissetulekud.**

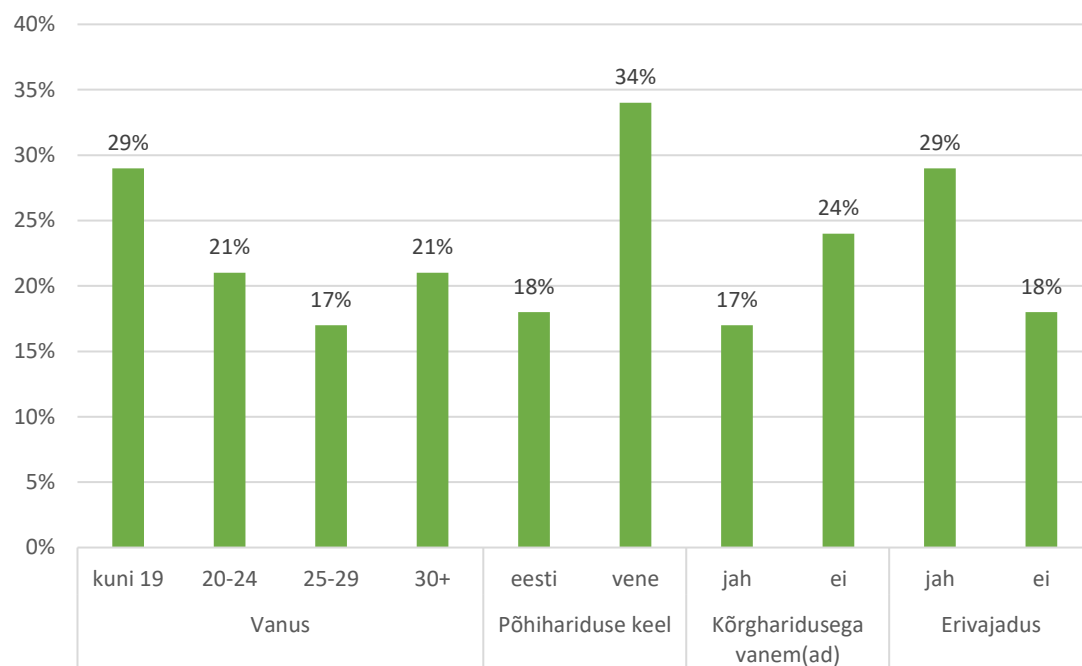
Väljaminekute suurus varieerub enamasti samades gruppides ja ligikaudu samas suuruses nagu sissetulekute puhul, nt vanuse kasvades kasvavad nii sissetulekud kui ka väljaminekud, vanematest eraldi elavatel üliõpilastel on vanematega koos elavatest üliõpilastest nii suuremad sissetulekud kui ka suuremad väljaminekud ning sama kehtib lastega üliõpilaste kohta võrrelduna üliõpilastega, kellel lapsi ei ole (vt Joonis 5 ja ptk Sissetulekute suurus ja varieeruvus). Erivajaduse olemasolu on ainus kategooria, mille puhul sissetulekud ja väljaminekud varieeruvad erinevalt. Nimelt, kui erivajadusega üliõpilaste keskmised sissetulekud on erivajaduseta üliõpilaste keskmistest sissetulekutest märkimisväärselt madalamad (884 vs. 1125 eurot), siis väljaminekute vahel nii suurt erinevust ei ole (vastavalt 945 ja 1044 eurot), **mis viitab erivajadusega üliõpilaste keerulisemale finantsolukorrale.**

Joonis 5. Keskmesed väljaminekud ühes kuus töökoormuse, vanuse, vanematega elamise, õppeastme, laste ja erivajaduse järgi.

Eelpool selgus, et Eesti üliõpilaste keskmised sissetulekud ja väljaminekud on tasakaalus, kuivõrd sissetulekud ületavad vähesel määral (55 euro võrra) väljaminekuid. Ühelt poolt on positiivne, et tulud ja kulud on tasakaalus, kuid teiselt poolt näitab selline üsna habras tasakaal, et üliõpilastel ei pruugi olla piisavalt võimalusi ootamatute kulutuste tegemiseks. Et seda lähemalt uurida, küsisime üliõpilastelt „Kas Sul oleks vajadusel võimalik teha ootamatu 500 euro suurune kulutus?“. Tulemused näitavad, et **suurem osa (80%) Eesti üliõpilastest saaks vajadusel ootamatu 500 euro suuruse kulutuse teha** – veidi üle poole (57%) saaksid selle teha ise oma sissetulekutest või säästudest ning ligi veerand (23%) ütles, et keegi teine (nt vanemad, perekond, partner) saaks selle kulutuse teha tema eest.

Viiendikul Eesti üliõpilastest aga vajadusel ootamatut 500 euro suurust kulutust võimalik teha ei oleks – nad ei saaks seda teha enda sissetulekutest ega säästudest ja keegi teine ei saaks seda ka nende eest teha. **Suhteliselt kõige enam on neid, kes vajadusel ootamatut 500 euro suurust kulutust teha ei saaks üliõpilaste seas, kes omandasid põhihariduse vene keeles, erivajadusega üliõpilaste seas, kuni 19aastaste seas ja üliõpilaste seas, kelle kummalgi vanemal ei ole kõrgharidust** (vt Joonis 6). Need üliõpilased on seega võimalike finantsraskuste suhtes kõige haavatavamad.

Joonis 6. Osakaal üliõpilastest (%), kes ei saa oma sissetulekust või säästudest teha vajadusel 500 eurost ootamatut kulutust ja kelle eest ka keegi teine ei saaks seda teha; põhihariduse keele, erivajaduse, vanuse ja vanemate hariduse järgi.

3. Töötamine ja ajakasutus

Üliõpilased seisavad oma aja planeerimisel keeruliste valikute ees. Nagu selgus peatükis Sissetulekud ja väljaminekud, eri taustaga üliõpilaste rahalised ressursid on erinevad. See kajastub ka eri taustaga üliõpilaste vahelistes erinevustes nende õppetööle ja palgatööle kuluvas ajas. Käesolevas peatükis uurime, millised üliõpilased töötavad rohkem, mis on üliõpilaste töötamise põhjused ning milline on üliõpilaste rahulolu oma ajakasutusega.

Eesti üliõpilastest 70% (N=2558) töötab kogu semestri vältel või semestri vältel aeg-ajalt.

Töötamine on selgelt seotud üliõpilaste vanusega. Mida vanemad on üliõpilased, seda rohkem on nende seas ka töötavaid üliõpilasi. Kui kuni 19aastaste üliõpilaste ja 20–24aastaste üliõpilaste seas on töötavaid üliõpilasi alla üliõpilaskonna keskmise (vastavalt 44% ja 59%), siis 25–29aastastest töötavad juba 80% ning üle 30aastastest 85%.

Lisaks sellele, kas üliõpilased töötavad, on oluline uurida ka töötamisele kuluvat aega. Üliõpilaste nädalakoormust mõjutavad nii auditoorseks ja iseseisvaks õppetööks kui ka tasustatud tööle kuluv aeg. Eesti kõrgkoolide üliõpilased, kes ei tee semestri vältel tasustatud tööd, kulutavad õppetööle keskmiselt 35 tundi. Töötavate üliõpilaste nädalakoormus – kokku nii tasustatud kui õppetööle kuluv aeg – on aga oluliselt kõrgem, sest neil kulub õppetööle 31 tundi, kuid lisaks teevad nad tasustatud tööd keskmiselt 28 tundi nädalas, mistõttu on nende üldine koormus lausa 59 tundi nädalas.

Üliõpilaste ajakasutusest rääkides tuleb silmas pidada, et osalt väljenduvad selles üliõpilaste valikud millelegi rohkem või vähem aega kulutada. Samas näitavad ajakasutuse andmed ka seda, kui palju üliõpilastel õppe- või palgatööle aega kulub, st osadel üliõpilastel võib nt iseseisev õppetöö kaastest kauem aega võtta nende endi tahtest vähe või üldse mitte sõltuvatel põhjustel (nt erivajadus või keeletaust) ning seetõttu on neil vähem aega näiteks puhkamiseks. Nendest erisustest annavad aimu andmed üliõpilaste rahulolu kohta oma ajakasutusega (vt ptk Rahulolu ajakasutusega allpool).

Õppetööle kuluv aeg

Keskmiselt kulutavad Eesti üliõpilased nädalas auditoorsele õppetööle 15 tundi ja iseseisvale õppetööle tundi 17 tundi (kokku 32 tundi). **Kokku kulub õppetööle rohkem aega vene keeles põhihariduse omandanud üliõpilastel:** keskmiselt 35 tundi võrreldes eesti keeles põhihariduse omandanute 31 tunniga. Õppetööle kulutavad keskmisest rohkem aega ka üliõpilased, kes ei tööta (35 tundi). Kuni 20 tundi nädalas töötavad üliõpilased kulutavad õppetööle keskmiselt 33 tundi ning üle 20 tunni nädalas töötavad üliõpilased 29 tundi. **Samuti on nädalas õppetööks kuluv aeg keskmisest pikem erivajadusega üliõpilastel: neil kulub keskmiselt 34 tundi, erivajaduseta üliõpilastel neist umbes 2 tundi vähem.** Lapsevanemaks olemine ei mõjuta õppetööle kuluvat aega.

Varem on leitud, et erivajadusega üliõpilaste peamised takistused kõrghariduses on seotud sobivate õppematerjalide olemasolu, hoonete ligipääsetavuse ning nende ja õppejõudude vaheliste suhetega (nt Wray, 2012; Bartz, 2020). Käesolevas uuringus käsitletud erivajadused, nagu õpiraskused, liikumispuue, vaimse tervise probleemid või füüsilised kroonilised haigused võivad ka Eesti üliõpilastelt nõuda vaimset ja ajalist ressursi, mis kulub õppetöös vajalike

kohanduste elluviimiseks, materjalide sobivate esitlusviiside küsimiseks õppejõududelt või hindeliste arvestuste kohandamisega seotud kommunikatsiooniks õppejõudude ja muu personaliga. Bartz (2020) soovib nende takistuste leevendamiseks ülikoolidel kasutada kaasavaid õppemeetodeid ning kohelda puute, erivajaduste või vaimse tervise probleemidega üliõpilasi kui oma kogemuse eksperte, kaasates neid lahenduste väljatöötamisse.

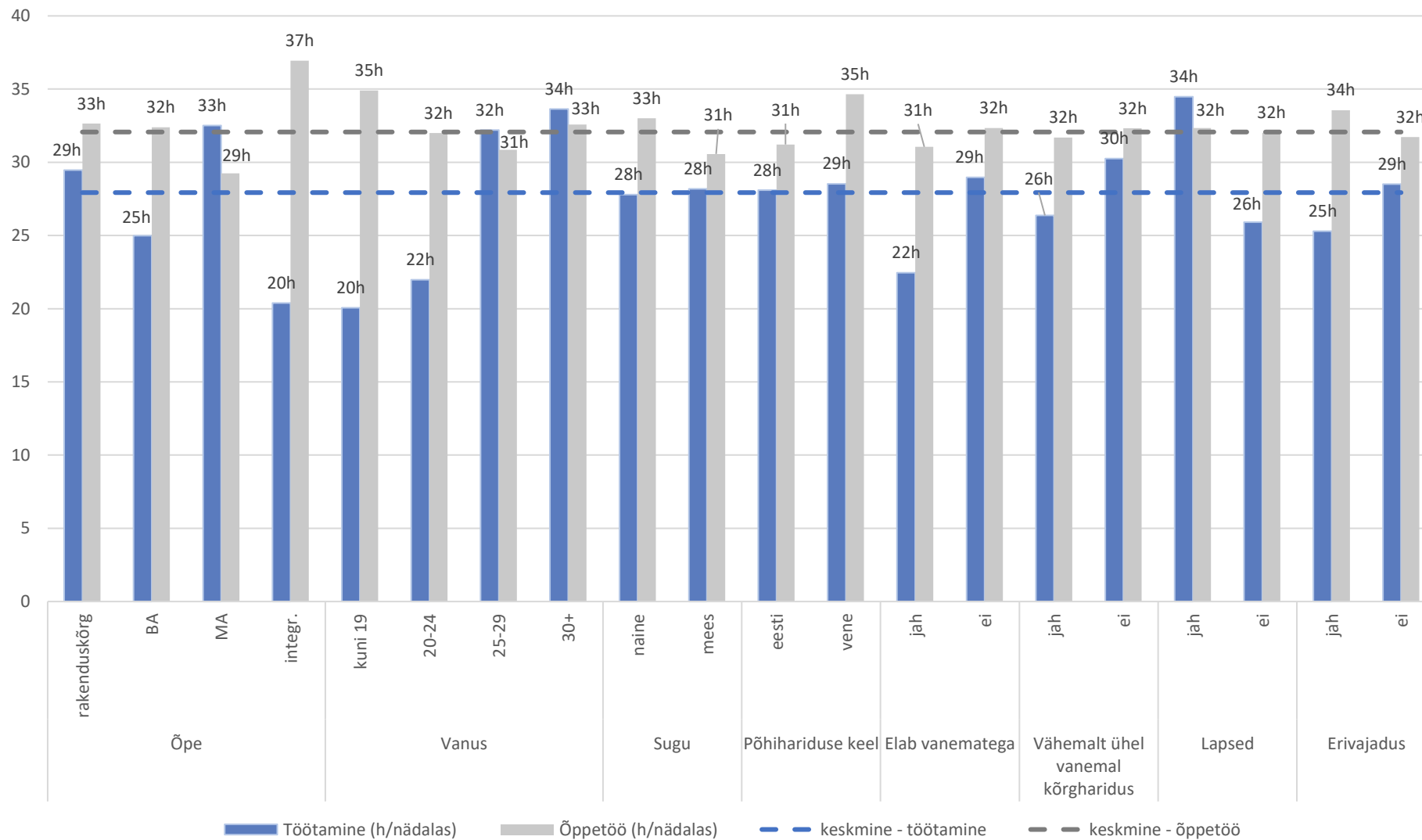
Eesti keelest erineva keeletaustaga üliõpilaste olukorra ja toimetuleku kohta Eesti kõrgkoolides on üldiselt vähe teadmisi, kuid eelnevate uuringute põhjal võivad eesti keelest erineva keeletaustaga üliõpilaste õppetööle kuluvat aega suurendada raskendatud loengutest arusaamine, materjalide tõlkimine, õppejõudude negatiivsed hoiakud üliõpilaste õpimotivatsiooni suhtes (Metsland ja Šmõreitšik, 2012) või vajadus pöörata kirjalikes töödes õigekirjale lisatähelepanu (Ehala et al., 2015).

Eelkõige just iseseisvale õppetööle kulub venekeelsetest põhikoolidest üliõpilastel eesti põhikoolidest üliõpilastega võrreldes iganädalaselt rohkem aega (19 tundi vs. 16 tundi), mis on kooskõlas varasemate uuringutega, kust selgub, et keskmisest üliõpilasest oma taustalt erinevad, n-ö mittetraditsioonilised üliõpilased peavad tihti panustama rohkem aega nii kodutöödeks kui ka nt valmistudes hoolikamalt seminariaruteludeks (Holmegaard et al., 2017). Kuni 2019. a-ni võis keskmiselt nädalas õppetööle pühendatavas ajas märgata tõusutrendi: 2010. a-l 30 tundi (Kirss et al., 2011), 2013. a-l 31 tundi (Espenberg et al., 2013), 2016. a-l 33 tundi (Haaristo et al., 2017) ning 2019 a-l 34 tundi (Koppel et al., 2020). Võrreldes 2019. a-ga on aga 2022. a-l üliõpilaste nädalas keskmiselt õppetööle pühendatav aeg vähenenud 32 tunnile.

Töötamisele kuluv aeg

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti kõrgharidus varem silma paistnud kõrge semestri vältel töötavate tudengite osakaaluga (2019. a-l Eestis 68%, keskmiselt EUROSTUDENTi riikides 60% (Hauschildt et al., 2021)). Kuigi Eesti üliõpilaste nädalas palgatööle kuluv aeg oli viimastel aastatel langevas trendis – 2016. a-l keskmiselt 31 tundi (Haaristo et al., 2017) ning 2019. a-l 28 tundi (Koppel et al., 2020) –, siis käesoleva küsitlusuuringu 2022. a-l kogutud andmete järgi kulutavad Eesti üliõpilased tasustatud tööle endiselt keskmiselt 28 tundi nädalas.

Teistest üliõpilastest märkimisväärselt rohkem töötavad vanemad üliõpilased ning üliõpilased, kes ei ela oma vanematega, kellel on lapsed või kelle vanematel pole kõrgharidust. Samuti erineb nädalas tööle kulutatav aeg õppeastmeti – kõige rohkem töötavad magistriõppe üliõpilased (33 tundi (vt Joonis 7)). Need grupid suuresti ka kattuvad, nt on vanemad üliõpilased sagedamini ka lapsevanemad ning magistrantidest moodustavad poole üle 30aastased üliõpilased. Töötamise põhjuseid avame lähemalt allpool (vt Töötamise põhjused).

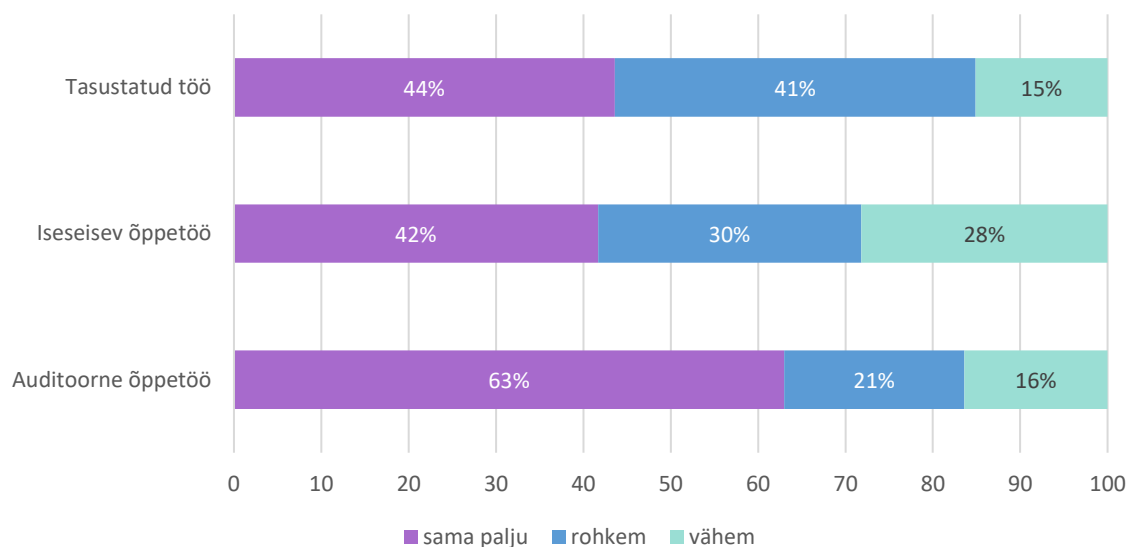
Joonis 7. Üliõpilaste ühe nädala ajakasutus tundides. Töötamiseks ja õppetöoks kuluv aeg taustatunnuste järgi.

Rahulolu ajakasutusega

Küsitluses paluti üliõpilastel hinnata, kas nad sooviksid auditoorsele õppetööle, iseseisvale õppetööle ning tasustatud tööle kulutada rohkem, vähem või senisega sama palju aega.

Kõige sagedamini on Eesti üliõpilased rahul auditoorsele õppetööle kuluva ajaga (63%), st sooviksid sellele pühendada sama palju aega kui seni. Tasustatud tööle kuluva ajaga ning iseseisvale õppetööle kuluva ajaga on rahul vähem kui pooled üliõpilastest (Joonis 8).

Kõige sagedasem on üliõpilaste seas soov tasustatud tööle rohkem aega kulutada (41% üliõpilastest). Iseseisvalt õppimisele sooviks rohkem aega kulutada 30% üliõpilastest ning auditoorsele õppetööle ehk loengutes või seminarides käimisele 21%. Vähem sooviks iseseisvale õppetööle kulutada 28%, auditoorsele õppetööle 16%, vähem töötada aga 15% Eesti kõrgkoolide üliõpilastest (vt Joonis 8).

Joonis 8. Osakaal üliõpilastest (%), kes sooviksid õppimisele ja tööle kulutada sama palju, rohkem või vähem aega.

Uurides eri taustaga üliõpilaste vastuseid nende rahulolu kohta oma ajakasutusega selgub, et keskmisest märkimisväärselt sagedamini soovivad tasustatud tööle rohkem aega kulutada üliõpilased, kes õpivad integreeritud õppes (49%) ning nooremad üliõpilased: ligi pooled kuni 24aastastest võrreldes vaid 27%-ga üle 30aastastest üliõpilastest. Keskmisest sagedamini soovivad rohkem töötada ka põhihariduse vene keeles omandanud (44%) ja vanematega elavad üliõpilased (48%). Võrreldes suure koormusega ehk üle 20 tunni nädalas töötavate üliõpilastega (30%) soovivad väiksema koormusega töötavad üliõpilased sagedamini (47%) tööle rohkem aega kulutada. Üliõpilased, kellel vanema(te)l on kõrgharidus, soovivad esimese põlvkonna üliõpilastest sagedamini rohkem töötada (vastavalt 43% ja 38%).

Selgub, et üldjuhul just väiksema tasustatud töö koormusega silma paistvates üliõpilaste gruppides (vt Töötamisele kuluv aeg), on rohkem töötamise soov levinum. Nt töötavad nooremad üliõpilased väiksema koormusega ning seega on arusaadav, et just neil võib olla võimalik õppetöö kõrvalt senisest veidi rohkem töötada. **Samas on oluline meeles pidada, et ka nooremate üliõpilaste puhul ei räägi me tegelikult kuidagi väiksest töökoormusest: 20–24aastased**

üliõpilased töötavad juba praegu keskmiselt 22 tundi nädalas, õppides selle kõrvalt nädalas 32 tundi, mida on kokku oluliselt rohkem kui Eestis üldiselt 40tunnine täistööaeg.

Asjaolu, et kõige sagedamini sooviksid üliõpilased rohkem aega pühendada just tasustatud tööle, võib viidata soovile luua tulevikus tööturul hakkamasaamiseks vajalikku kontaktivõrgustikku, või koguda praktilist kogemust. Samas arvestades, et isegi noorimate üliõpilaste keskmine palgatööle kuluv aeg on juba praegu 20 tundi nädalas, võib üliõpilaste sage soov rohkem töötada tuleneda ka majanduslikust kitsikusest – vajadusest enda äraelatamiseks töötada. Seega on andmeid ajakasutuse eelistuste kohta oluline tõlgendada paralleelselt andmetega üliõpilaste töötamise põhjuste kohta.

Töötamise põhjused

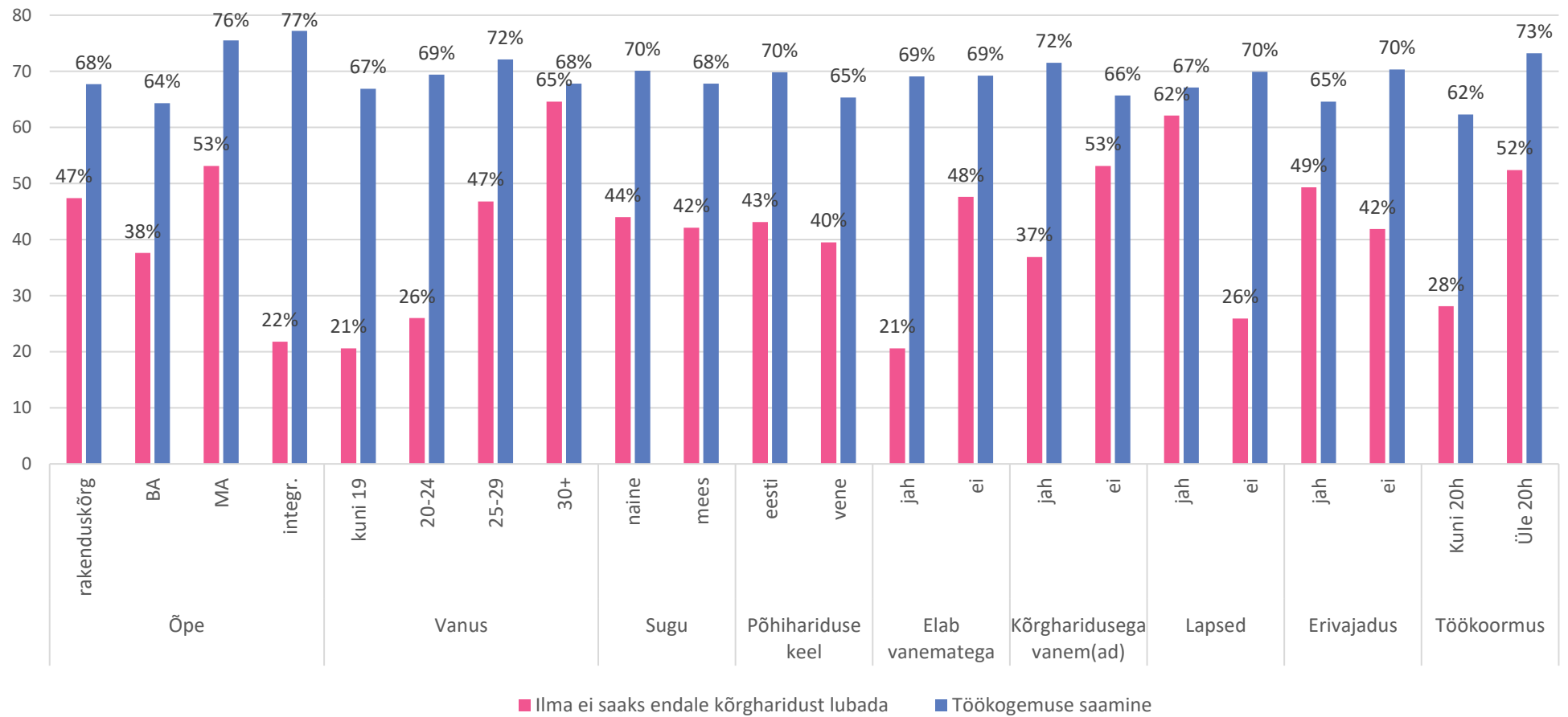
Miks Eesti üliõpilased töötavad ning kuidas erinevad töötamise põhjused sõltuvalt üliõpilase taustast? Kõige sagedasemaks töötamise põhjuseks on elamiskulude katmine (78%, N=1988), selliste asjade ostmise lubamine, mida muidu endale lubada ei saaks (77%, N=1951) ning töökogemuse saamine (69%, N=1745). Alla poole üliõpilastest töötab, sest muidu ei saaks nad endale kõrghariduse omandamist lubada (43%, N=1093) või selleks, et kedagi teist, nt lapsi, elukaaslast või vanemaid rahaliselt toetada (32%, N=797).

Neist EUROSTUDENTi uuringus käsitletavatest töötamise põhjustest on varem kriitilisemale töötamise vajadusele (võrreldes eneseteostuse või lisamugavuste lubamisega) viitavateks loetud elamiskulude katmist, kellegi teise rahalist toetamist ning põhjendust, et muidu ei saaks üliõpilane endale kõrgharidust lubada (Hauschildt et al., 2021). Kuigi erinevad töötamise põhjused ei välista üksteist, võtame lähema vaatluse alla ühe vajadusest töötamise põhjuse („tööl käimata ei saaks ma endale lubada kõrghariduse omandamist“) ning ühe pigem eneseteostuseks töötamise põhjuse (töökogemuse saamine), võrreldes nende sagedust eri taustaga üliõpilaste seas (Joonis 9).

Töökogemuse omandamiseks töötamine on üldiselt kõigi üliõpilaste seas väga levinud töötamise põhjus, kuid vähem on töökogemuse saamise eesmärgil töötamist väikse koormusega töötavate üliõpilaste, erivajadusega ja bakalaureuseõppe üliõpilaste ning esimese põlvkonna ja vene keeles põhihariduse omandanud üliõpilaste seas.

Kõige rohkem on selliseid üliõpilasi, kes ilma semestri jooksul töötamata ei saaks endale kõrghariduse omandamist lubada ehk kriitilisest vajadusest töötavaid üliõpilasi lapsevanematest üliõpilaste ja üle 30aastaste üliõpilaste seas. Samuti töötavad vajadusest enam kui pooled magistriõppe üliõpilastest, esimese põlvkonna üliõpilastest ja suure koormusega töötavatest üliõpilastest. Ootuspäraselt töötavad vajadusest kõige harvem vanematega elavad üliõpilased. Teistest harvemini töötavad vajadusest ka lasteta üliõpilased ja integreeritud õppes õppivad üliõpilased.

Arvestades, et nii esimese põlvkonna üliõpilased, magistriõppe üliõpilased kui ka lapsevanematest üliõpilased töötavad ühtlasi nädalas ka kõige suurema koormusega (vt Töötamisele kuluv aeg), võib öelda, et selliste üliõpilaste jaoks on tasustatud töö hädavajalik ning neil ei pruugi olla võimalust pingelistel õppeperioodidel oma koormust vähendada või õpingute jooksul täiskoormusega kohustuslikku praktikat teha.

Joonis 9. Üliõpilaste töötamise põhjuste sagedus taustatunnuste järgi. Osakaal (%) semestri vältel tasustatud töökohal töötavatest üliõpilastest.

4. Heaolu ja õppekeskkond

Varasemad EUROSTUDENTi uuringud näitavad, et üliõpilaste jaoks, kelle vanematel on madalam haridus, pole kõrgharidusõpingud tingimata alati tundunud loomulik enesestmõistetav valik. Samuti viitavad varasemad uuringud sellele, et madalama haridustaustaga peredest üliõpilased tunnevad harvem, et nende koht töesti on kõrghariduses (Hauschildt et al., 2021). Käesolevas peatükis uurime, kuidas tunnevad erinevad üliõpilased end Eesti kõrgkoolides. Täpsemalt analüüsime kuuluvustunnet, õpingute katkestamise kavatsusi, teadlikkust tugiteenustest, üliõpilaste vaimset tervist ning kogemusi diskrimineerimisega.

Kuuluvustunne ja õpingute katkestamine

Vähemate võimalustega, nt madalama sotsiaalmajandusliku taustaga üliõpilaste teekond kõrghariduses on sageli vähem lineaarne ja sujuv kui privilegeeritumatel üliõpilastel (Haas & Hadjar, 2020). EUROSTUDENTi küsitlusuuringu andmete põhjal pole võimalik üliõpilaste tegelikku väljalangemist jälgida, kuid vastajatelt küsiti, kuivõrd käib nende kohta väide, et nad kaaluvad tõsiselt oma õpingute katkestamist. Varasemad uuringud näitavad, et õpingute katkestamist mõjutab üliõpilaste kuuluvustunne kõrghariduses (nt O'Keefe, 2013; Pedler et al., 2021; Thomas, 2002). Tugevam kuuluvustunne on lisaks õpingute jätkamisele seotud ka kõrgema õpimotivatsiooni ja õpitulemustega (Pedler et al., 2021).

Õpingute katkestamist kaalub tõsiselt 6% (N=430) Eesti üliõpilastest, mis on veidi kõrgem kui 2019. a-l (5%; Koppel et al., 2020). Harvem kaaluvad õpingute katkestamist kõige nooremad, kuni 19aastased üliõpilased (2%), integreeritud õppe üliõpilased (4%), põhihariduse eesti keeles omandanud (5%) ja erivajadusteta üliõpilased (5%). **Kõige sagedamini on tõsised katkestamiskavatsused põhihariduse vene keeles omandanud üliõpilastel (10%), erivajadusega (10%), vanematega elavatel (7%) ja esimese põlvkonna üliõpilastel (7%).**

Kuuluvustunde mõõtmiseks uuritakse EUROSTUDENTi küsitlusuuringus üliõpilastelt, mil määral nad nõustuvad väitega, et nad tunnevad sageli, et kõrgharidus pole nende jaoks. 2016. a-l iseloomustas vähene kuuluvustunne 9% Eesti üliõpilastest ning 2019. a-l oli see langenud 7%-le. (EUROSTUDENT Database, 2021) **Viimase kahe aastaga on aga vähese kuuluvustundega üliõpilaste osakaal kasvanud peaaegu kahekordseks: 2022. a-l tundis 12% (N=430) üliõpilastest, et kõrgharidus pole nende jaoks.**

Arvestades, et käesolevale, 2022. a-l toimunud küsitlusele vastanud tudengitest suur osa on kogenud COVID-19 pandeemia tõttu kehtestatud piiranguid ja õppinud kaugõppes, võib see olla mõjunud ka nende kuuluvustundele. Varasemad uuringud, mis on käsitletud COVID-19 pandeemia mõju üliõpilaste kuuluvustundele, ei ole üheseid mustreid välja toonud – mõnedes valimites ei paista pandeemial kuuluvustundele erilist mõju olevat (Gopalan et al., 2022), kuid tõendust on leidnud pandeemia spetsiifiline mõju vähemusgruppidesse kuuluvate üliõpilaste kuuluvustundele (Barringer et al., 2022).

Eesti üliõpilastest esineb madalat kuuluvustunnet kõige sagedamini vene keeles põhihariduse omandanute (19%), kuni 19-aastaste üliõpilaste (19%), erivajadusega üliõpilaste (18%) ja bakalaureuseõppe üliõpilaste (14%) seas. Võrreldes naisüliõpilastega tunnevad kõrghariduse kontekstis ka meesüliõpilased sagedamini madalat kuuluvustunnet – naistest 11% ning meestest 14%. **Kuigi mõnedes Euroopa riikides on vanemate haridustaust oluliseks kõrgharidusega seotud kuuluvustunnet mõjutavaks faktoriks (Hauschildt et al., 2021), siis Eestis mängib see**

mõnevõrra väiksemat rolli: esimese põlvkonna üliõpilastest raporteerib madalat kuuluvustunnet 13% ning kõrgharidusega vanema(te)ga üliõpilastest 11%.

Eelpool toodud tulemused näitavad, et ka Eestis tunnevad vähemusgruppidesse kuuluvad üliõpilased sagedamini, et nende koht pole kõrghariduses. Nooremate üliõpilaste ja bakalaureuseõppe üliõpilaste madalamat kuuluvustunnet võib selgitada nii COVID-19 pandeemia mõjuga – on ju just nendel üliõpilastel oma õpingutest kokku kõige suurem osa möödunud COVID-19 pandeemia ajal – kui ka asjaoluga, et kõrghariduses järgmistele õppeastmetele jõudmises mängib ka kuuluvustunne mõningast rolli, toetades õpingute jätkamist, vaimset tervist ja häid õpitulemusi (Pedler et al., 2021).

Vaimne tervis

Vaimse tervise probleemide sagedus

Eesti üliõpilaskonnas on vaimse tervise probleeme tajuvate üliõpilaste osakaal viimase viie aastaga kasvanud ligi viiekordseks. Kui 2016. a-l märkis endal vaimse tervise probleemi olevat 3% üliõpilastest ja 2019. a-l 9%, siis käesoleva, 2022. a andmete järgi tajub endal mõnd vaimse tervise probleemi 16% (N=583) üliõpilastest. Neist omakorda 86% (N=500) tunneb, et nende vaimse tervise probleem piirab õppetöös osalemist ning õppetööd piirava vaimse tervise probleemiga üliõpilastest on vastav diagnoos 76% (N=377) üliõpilastest.

Eesti üliõpilased märgivad endal vaimse tervise probleeme tunduvalt sagedamini kui muid erivajadusi, puudeid, kroonilised haigusi või pikaajalisi terviseprobleeme. Nt füüsilisi kroonilisi haigusi esineb 10%-l üliõpilastest, liikumispuuet 1%-l, sensoorseid puudeid 3%-l, õpiraskusi (nt düsleksia) 2%-l ja muid pikaajalisi terviseprobleeme 10%-l üliõpilastest.

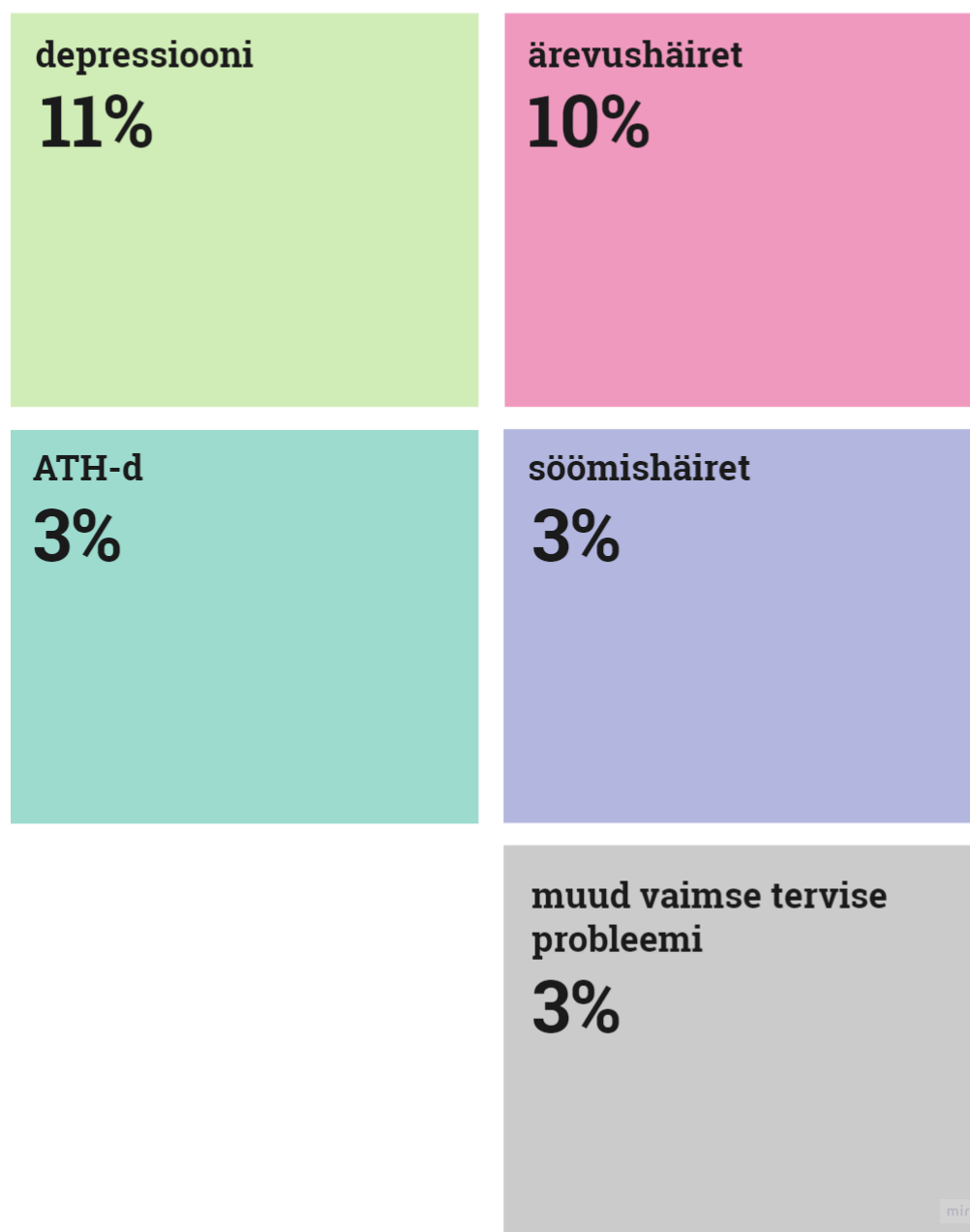
Kõige sagedamini tajuvad endal vaimse tervise probleeme bakalaureuseastme üliõpilased. Neist märkis vaimse tervise probleemi esinemist 19%, magistriüliõpilastest 13% ja integreeritud õppe üliõpilastest 15%. Vaimse tervise probleeme märgivad endal sagedamini ka eesti keeles põhihariduse omandanud (17% vs. 10% vene keeles põhihariduse omandanutest). Võrreldes vanematest eraldi elavate üliõpilastega (15%) on vaimse tervise probleemide tajumine sagedasem vanematega elavate üliõpilaste seas (20%). **Üliõpilastest, kes semestri vältel ei tööta, märgivad vaimse tervise probleeme 20%, mida on rohkem kui töötavate üliõpilaste seas.** Väikse koormusega (kuni 20h nädalas) töötavatest tajuvad endal vaimse tervise probleeme 17% ning suure koormusega (üle 20h nädalas) töötavatest 13% üliõpilastest. Võrreldes kõrgharidusega vanema(te)ga üliõpilastega (18%), on vaimse tervise probleemide tajumine harvem esimese põlvkonna üliõpilaste seas (13%). Lapsevanematest üliõpilased märgivad endal vaimse tervise probleeme oluliselt vähem (6% vs. 19% lasteta üliõpilastest), mis on seotud tulemusega, et just vanemad üliõpilased hindavad endal vaimse tervise probleeme olevat kõige harvem. Üle 30aastastest hindas endal vaimse tervise probleeme olevat 9%, samas kui 25–29aastastest tajub vaimse tervise probleeme 20% üliõpilastest.

Üldisesse mitmekordsesse kasvu vaimse tervise probleemide märkimises panustavad tõenäoliselt nii viimaste aastatega suurenenud teadlikkus kui ka Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringus leitud vaimse tervise probleemide kasv COVID-19 pandeemia ajal (Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium, 2022). Vähemusgruppidesse kuuluvate üliõpilaste – nt venekeelsetest põhikoolidest või esimese põlvkonna üliõpilaste harvem vaimse tervise probleemide märkimist võib samuti seletada mitmeti. Võib olla, et marginaliseeritumatest ühiskonnagrupidest jõuavad kõrgharidusse suurema tõenäosusega need, kellel on tõhusam (nt

perekondlik) tugisüsteem, mis ennetab vaimse tervise probleeme, parem vaimne säilenõtkus või muud kaitsefaktorid vaimse tervise probleemide vastu. Samas on ka võimalik, et nende üliõpilaste seas on vaimse tervise alane teadlikkus väiksem ja häbimärgistatus suurem ning seetõttu märgitakse probleemide esinemist vähem.

14% üliõpilastest tajub õppetööd piiravat vaimse tervise probleemi.

Joonis 10. Vaimse tervise probleemide tajumine. Osakaal kõigist üliõpilastest (%)

Vaimse tervise probleemide eristamine, diagnoos ja ravi

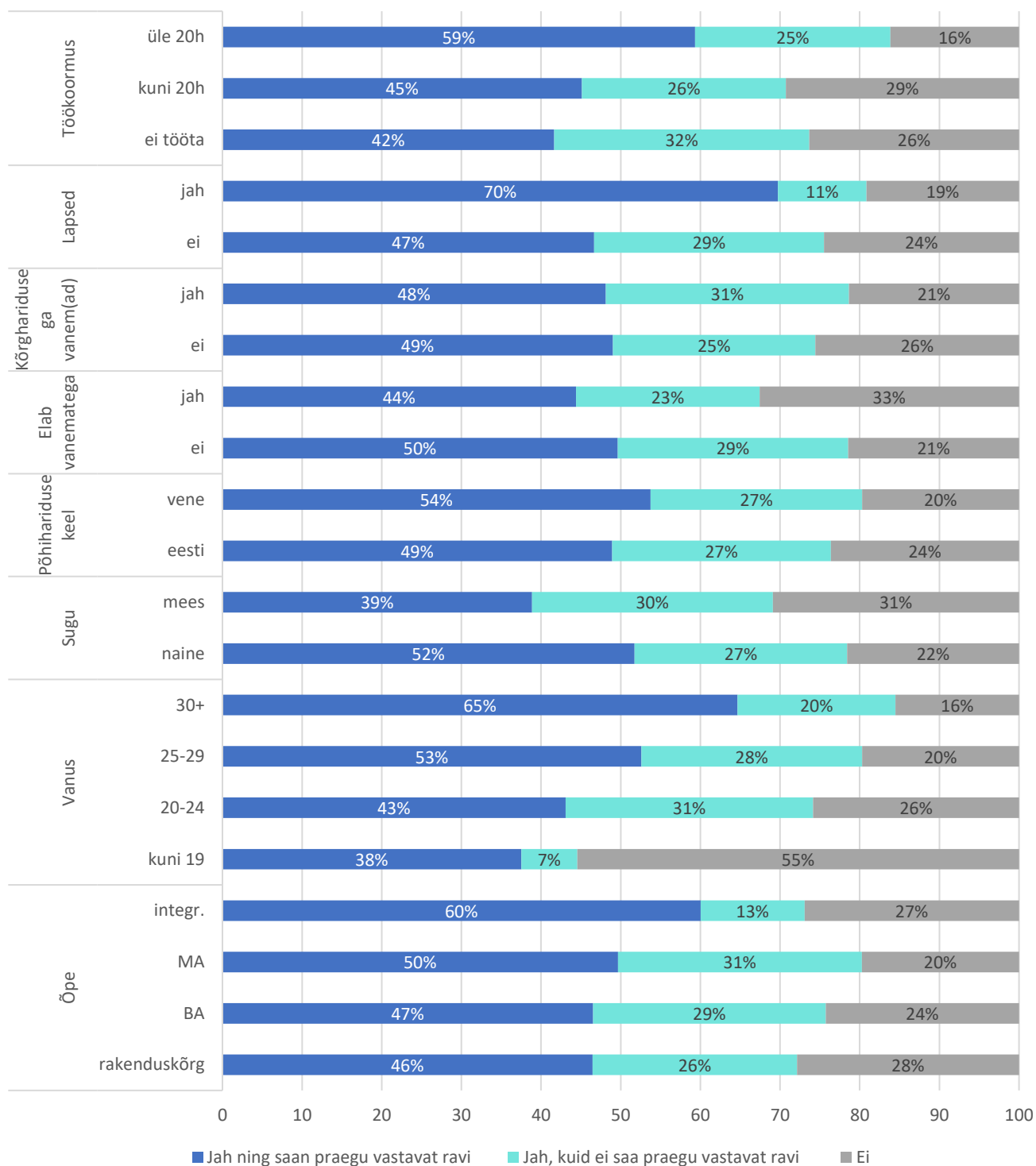
Millised probleemid üliõpilasi aga täpsemalt mõjutavad ning kui paljud psühhiaatrilisi ja neuroloogilisi probleeme märkivatest üliõpilastest ka vajalikku ravi saavad? Üliõpilaste seas, kelle hinnangul nende vaimse tervise probleem õppetööd vähemalt mingil määral piirab, on kõige sagedasemaks depressiooni (73%, N=396) ja ärevushäire tajumine (70%, N=378). **Kõigist üliõpilastest tajuvad endal depressiooni seega 11% ning ärevushäiret 10%.** Aktiivsus- ja tähelepanuhäiret (ATH) hindab endal olevat 22% sellistest üliõpilastest, kelle vaimse tervise probleem õppetööd piirab, mis moodustab 3% kogu üliõpilaskonnast. Söömishäire esinemist märkisid õppetööd piirava vaimse tervise probleemiga üliõpilastest 19% (üliõpilaskonnas 3%).

Üliõpilastest, kelle vaimse tervise probleem õppetööd piirab, märkis isiksusehäire esinemist 10%, söltuvushäiret 8% ning psühhoosi 3% üliõpilastest. Kogu üliõpilaskonnas jääb seega nii isiksushäire, söltuvushäire kui psühhoosi esinemist märkinud üliõpilaste osakaal 1% piiresse.

Ühiskonnas üldiselt on (enesekohase küsitlusega, nagu ka EUROSTUDENTis) noortel täiskasvanutel (18–24a) depressiooniriski hinnatud olevat 56%-l, ärevushäire riski 37%-l ning ATH riski 19%-l inimestest (Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium, 2022). Seda on tunduvalt rohkem kui sarnases vanuses, 19–24aastaste üliõpilaste seas, kus depressiooni esinemist raporteeris 12%, ärevushäire esinemist 13% ning ATH-d 3% üliõpilastest. Samas tuleb arvestada, et need Eesti vaimse tervise uuringu andmed koguti pandeemia nakatumiste kõrgperioodil jaanuaris-veebruaris 2021 ning käesolevad EUROSTUDENTi andmed 2022. a kevadel ning samuti pole kahe uuringu vanusegrupid täiesti võrreldavad.

Mil määral aga saavad endal vaimse tervise probleeme raporteerinud üliõpilased vajalikku professionaalset ravi ja tuge? **Keskmiselt on vaimse tervise probleemid meditsiiniliselt diagnoositud 76%-l (N=377) õppetööd piirava vaimse tervise probleemiga üliõpilastest, mis moodustab 10% kõigist üliõpilastest.** Eri taustaga üliõpilaste võrdluses aga ilmnevad mõningad erisused, mis võivad anda infot vaimse tervise teenuste ligipääsetavuse kohta erinevate üliõpilasgruppide jaoks. Joonis 11 näitab, kuidas kõige harvem märkisid, et nende vaimse tervise probleem on ka meditsiiniliselt diagnoositud kuni 19aastased üliõpilased (56% diagnoosita) ning teistest võrdlusgruppidest harvem ka meesüliõpilased ja vanematega elavad üliõpilased (vastavalt 31% ning 33% diagnoosita).

Üliõpilasi, kes märkisid, et nende vaimse tervise probleem on meditsiiniliselt diagnoositud ja nad saavad hetkel ka vastavat ravi, on kõige rohkem selliste vaimse tervise probleeme tajuvate üliõpilaste seas, kes on lapsevanemad (70%), üle 30aastased (65%) ning teevad suure koormusega tasustatud tööd (59%). Kuna vaimse tervise puhul sõltub kliinilise diagnoosi olemasolu mitmetest teguritest, nagu probleemi teadvustamine, abi otsimine ning selle kättesaadavus, võib selliseid tulemusi tõlgendada mitmeti. Ühest küljest võiks järeldada, et just vanemad ja suure koormusega töötavad üliõpilased pääsevad vaimse tervise abile paremini ligi, kuid samas võib vastaval ajahetkel ravi saamine viidata ka probleemide tõsisusele või paremale teadlikkusele.

Joonis 11. Kas märgitud vaimse tervise probleem on kliiniliselt diagnoositud? Osakaal üliõpilastest, kelle vaimse tervise probleem neid õpingutes piirab (N=500, %) taustatunnuste järgi-

Tugiteenused

Viimase 20 aasta jooksul on Euroopa kõrghariduspoliitikas järjest olulisemaks muutunud eesmärk, et kõik üliõpilased saaksid omandada kõrghariduse, kogemata nende sotsiaalsest ja majanduslikust taustast tulenevaid takistusi. Üliõpilastele suunatud tugi- ja nõustamisteenustel nähakse selle eesmärgi täitmises kriitilist rolli (Wulz et al., 2018). Käesolevas küsitlusuuringus uuriti erinevate just üliõpilastele mõeldud nõustamisteenuste kasutamist ja üliõpilaste teadlikkust nende teenuste olemasolust, eristades üliõpilastele mõeldud psühholoogilist nõustamist (nt eksamiärevusega toimetulekuks), õppetööga seotud nõustamist (nt eksamireeglid, õppekava vahetamine), finantsnõustamist ning eluasemega seotud nõustamist.

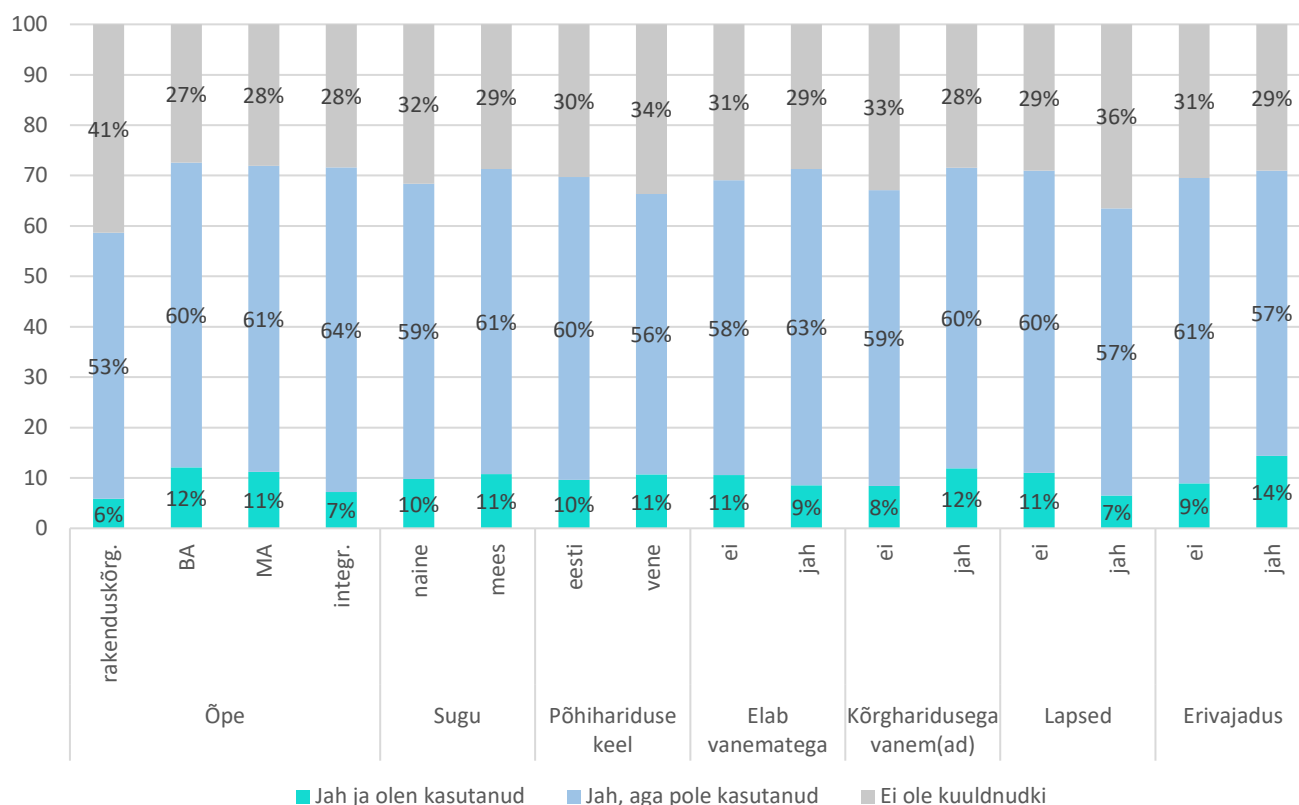
Ligi 70% kõigist üliõpilastest on üliõpilastele suunatud õppe- ja psühholoogilisest nõustamisteenustest teadlikud. Neist valdav enamus aga pole neid teenuseid (veel) kasutanud. Kõigist üliõpilastest 10% on kasutanud õppetööga seotud nõustamist ning 9% psühholoogilist nõustamist. Finants- ja eluasemenõustamine on Eesti üliõpilaste jaoks oluliselt tundmatumad: 69% pole kuulnudki finantsnõustamise võimalusest ning 78% eluasemega seotud nõustamisest.

Sellised tulemused on ootuspärased, sest üliõpilastele suunatud majutuse või finantsasjadega seotud nõustamisteenuste olemasolu kohta suuremate ülikoolide nõustamiskeskuste või nõustamisteamistel kodulehtedel ei leidu⁵. Vajadusele eluaseme leidmisega seotud tugiteenuste järele on varem osutanud EKKA, rõhutades selle olulisust välisüliõpilaste jaoks (Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur, 2019).

Uurides õppenõustamisteenuste kasutamist eri taustatunnuste lõikes (Joonis 12), selgub, et õppenõustamist on keskmisest veidi sagedamini kasutanud bakalaureuseastme üliõpilased ja üliõpilased, kelle vanema(te)l on kõrgharidus ning erivajadusega üliõpilased. Kõige vähem teadlikud on õppenõustamisest rakenduskõrgharidusõppe üliõpilased – 41% pole sellest kuulnud. Keskmisest märgatavalt vähem teadlikud on õppenõustamisest veel lapsevanematest üliõpilased, põhihariduse vene keeles omandanud üliõpilased ja esimese põlvkonna üliõpilased.

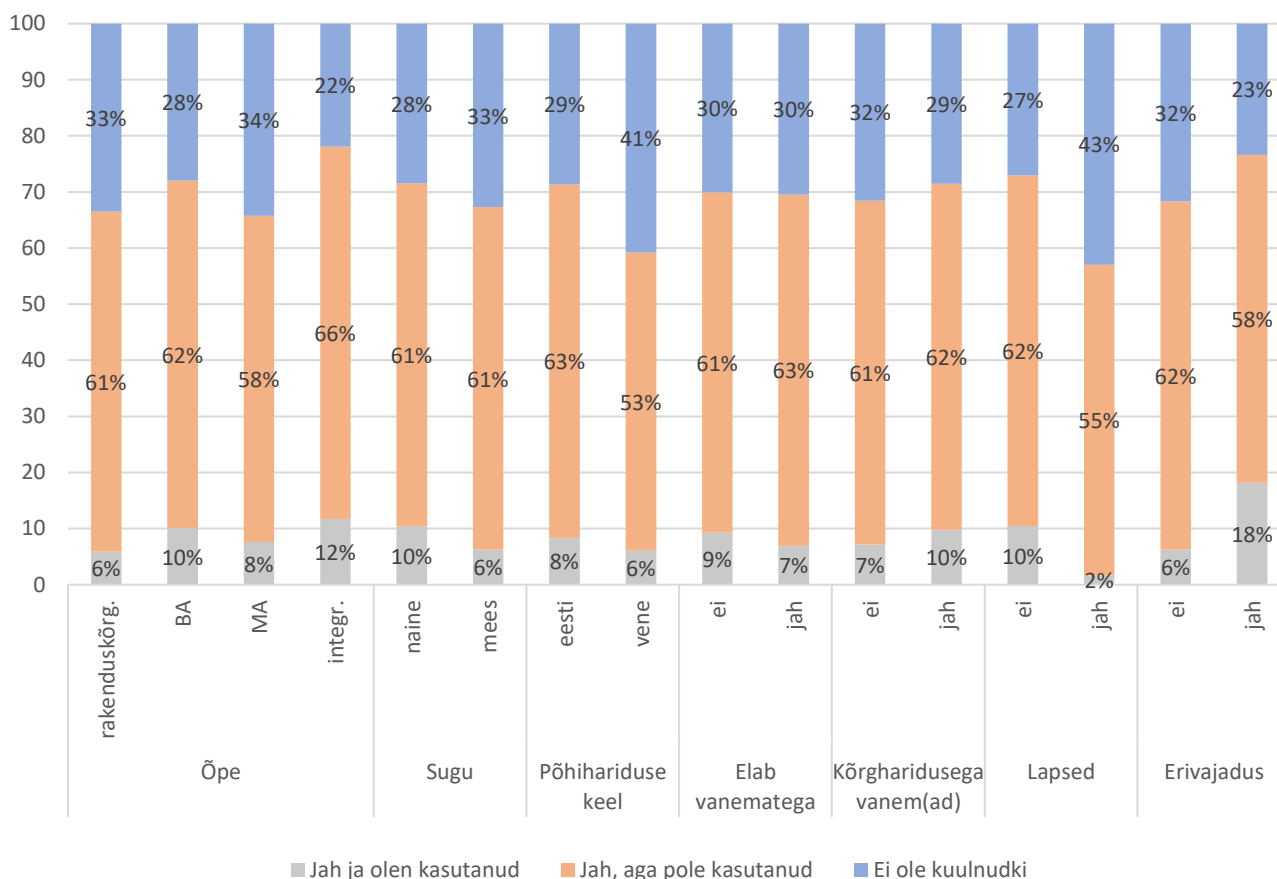
⁵ Vt nt: <https://www.tlu.ee/uliopilaste-noustamiskeskus> ; <https://ut.ee/et/noustamiskeskus>; <https://www.tktk.ee/uliopilasele/noustamine/>; <https://taltech.ee/noustamiskeskus>; <https://www.artun.ee/oppimine/tugiteenused/>

Joonis 12. Kas tead mõnd spetsiaalselt tudengitele mõeldud nõustamisteenust - õppenõustamine? Õppenõustamisteenuse kasutamine ja teadlikkus teenusest (% kõigist üliõpilastest)

Üliõpilastele mõeldud psühholoogiline nõustamine on Eesti kõrgkoolides levinud teenus. Analüüsisime lähemalt üliõpilaste teadlikkust ka neile mõeldud psühholoogilisest nõustamisest (Joonis 13). Kõige rohkem on psühholoogilise nõustamise teenust kasutanuid erivajadusega üliõpilaste seas (18%). Keskmisest rohkem kasutavad üliõpilastele mõeldud psühholoogilist nõustamist ka lasteta üliõpilased, bakalaureuseõppe ja integreeritud õppe üliõpilased, naisüliõpilased ning üliõpilased, kelle vanema(te)l on kõrgharidus ja vanematega mitteelavad üliõpilased. Tuleb silmas pidada, et suurema kasutamise taga võivad olla lisaks vajadusele ka teadlikkus teenuse olemasolust, psühholoogilise nõustamisega seotud väiksem häbimärgistus ning teenuse ligipääsetavus.

Kõige madalam teadlikkus üliõpilastele mõeldud psühholoogilise nõustamise teenusest on lapsevanematest üliõpilastel ja põhihariduse vene keeles omandanud üliõpilastel. Keskmisest madalam on teadlikkus ka rakenduskõrghariduse ja magistriõppe üliõpilastel, esimese põlvkonna ja erivajadusteta üliõpilastel.

Joonis 13. Kas tead mõnd spetsiaalselt tudengitele mõeldud nõustamisteenust – psühholoogiline nõustamine. Üliõpilastele mõeldud psühholoogilise nõustamise kasutamine ja teadlikkus teenusest (% kõigist üliõpilastest).

Diskrimineerimine

Käesoleval aastal uuriti ka EUROSTUDENTi küsitlusuuringus esimest korda üliõpilaste kogemuste kohta diskrimineerimisega. Võtame vaatluse alla, kelle poolt üliõpilased diskrimineerimist on tundnud ning milliste omaduste alusel, millised on eri üliõpilaste gruppide sagedamini kogetud diskrimineerimise viisid. Eraldi pöörame tähelepanu seksuaalsele ahistamisele, mida on ka varem Eesti kõrgkoolides uuritud.

Sõltuvalt diskrimineerimise alustest, varieerub diskrimineerimist kogunud üliõpilaste osakaal keskmiselt 0,5% (vanemate hariduse alusel, N=22) ja 8% vahel (soo alusel, N=343). Lisaks soo alusel diskrimineerimisele on üliõpilaskonnas sagedasemad ka päritolu või rahvuse alusel diskrimineerimine (5,9%, N=272) ja vanuse alusel diskrimineerimine (5,8%, N=249).

Mida aga diskrimineerimise all silmas peetakse? Üliõpilastelt uuriti 11 erineva sisuga diskrimineerimise viisi kohta (vt paremal). Üldiselt on üliõpilaskonnas kõige sagedasemad diskrimineerimiskogemused kellegi olemuse tõttu tema üle nalja tegemine või naermine, mida on viimase aasta jooksul kogunud 13% kõigist üliõpilastest. Lisaks on levinud ka vähem võimeka või targemana kohtlemine (12%).

Sugu

Üliõpilasi eri taustatunnuste lõigetes võrreldes selgub, et **kui naised on kõige sagedamini kogunud soo alusel diskrimineerimist (11%), siis mehed rahvusest või päritolust tulenevat diskrimineerimist (7%)**. Seejuures kõige sagedamini kogevad naised soo alusel diskrimineerimist õppejõudude poolt ja mehed rahvusest/päritolust tulenevat diskrimineerimist peaaegu võrdselt nii õppejõududelt kui kaasüliõpilastelt.

Naiste seas on kõige sagedasemaks vähem võimeka või targemana kohtlemine, mida on viimase aasta jooksul kogunud 14% (vs. 9% meestest). Meesüliõpilased on kõige rohkem (16% vs. 12% naistest) kogunud nende üle nalja tegemist või naermist selle alusel, kes nad on.

Vanus

Kõige nooremad üliõpilased kogevad kõige sagedamini diskrimineerimist päritolu/rahvuse alusel (12% kuni 19aastastest). Vanemad üliõpilased kogevad diskrimineerimist aga oma vanuse alusel: üle 30aastastest on vanuse tõttu diskrimineerimist kogunud 7%. Nooremad üliõpilased tajuvad päritolu/rahvuse alusel diskrimineerimist kõige enam kaasüliõpilastelt ning üle 30aastased üliõpilased vanuse tõttu diskrimineerimist samuti enim kaasüliõpilastelt.

Kõige nooremate üliõpilaste seas on diskrimineerimise viisidest kõige sagedamini kogetum kohatute, solvavate või väga isiklike küsimuste küsimine, mida on kogunud viiendik. Veidi vanematest, 20–24aastastest on seda kogunud 11% ning üle 30aastastest märgatavalt vähem, 6%.

Keeletaust

Eesti ja vene keeles põhihariduse omandanute võrdlusest ilmnevad samuti olulised erinevused diskrimineerimiskogemustes. Kuna Eesti üliõpilaskond on suuresti eesti keeles põhihariduse omandanute nägu, on nende üliõpilaste seas – nagu ka üliõpilaskonnas üldiselt – samuti kõige sagedasem soo alusel diskrimineerimine (8% eesti keeles põhihariduse omandanutest). **Venekeelse taustaga üliõpilastest on aga lausa veerand kogunud diskrimineerimist oma rahvuse või päritolu tõttu**. Kuigi kõige sagedamini (17%) tuntakse diskrimineerimist õppejõudude poolt, on 13% venekeelse põhiharidusega üliõpilastest rahvuse/päritolu alusel diskrimineerimist tundnud ka kaasüliõpilastelt. **Kõige levinumaks diskrimineerimise viisiks, mida vene**

Kas Sinu õpingute kontekstis on tulenevalt sellest, kes Sa oled...

- ... Sinu üle nalja tehtud või naerdud?
- ... Sind koheldud nagu oleksid ebasõbralik, mitte-abivalmis või ebaviisakas?
- ... Sind mõnitatud või identiteedi alusel solvatud?
- ... Sind koheldud nagu Sind kardetaks?
- ... Sind avalikult jõllitatud või Sinu suunas näpuga näidatud?
- ... Sulle öeldud, et Sa peaksid mõtlema, käituma või välja nägema rohkem nagu teised?
- ... Sulle öeldud, et Sina või Sinuga sarnased inimesed ei kuulu kuhugi?
- ... Sinult küsitud kohatuid, solvavaid või väga isiklike küsimusi?
- ... Sind koheldud nagu oleksid vähem targem või võimekam kui teised?
- ... Sind seksuaalselt ahistatud (nt oled kogunud soovimatuid kommentaare, katsumist või suudlemist)?
- ... Sind füüsiliselt vägivaldselt koheldud?

keeletaustaga üliõpilased kogevad, on ebasõbraliku, mitte-abivalmi või ebaviisakana kohtlemine, mida on neist viimase aasta jooksul kogunud 16% (vs. 10% eesti keeles põhihariduse omandanutest).

Erivajadus

Erivajadusega üliõpilased kogevad diskrimineerimist kõigi uuritud tunnuste alusel sagedamini kui nende kaasüliõpilased, kes ei hinda endal olevat ühtegi erivajadust. Nt soo alusel diskrimineerimist on kogunud 17% erivajadusega üliõpilastest (vs. 5% erivajadusteta), vanuse alusel diskrimineerimist 12% (vs. 4% erivajadusteta), vaimse tervise alusel 12% (vs. 1% erivajadusteta) ning päritolu/rahvuse alusel diskrimineerimist 8% (vs. 5% erivajadusteta). Kui teiste eelnevalt loetletud tunnuste alusel kogevad erivajadusega tudengid diskrimineerimist veidi sagedamini kaasüliõpilastelt, siis soo alusel diskrimineerimist aga rohkem õppejõududelt.

Diskrimineerimise viisidest on enam kui viiendik erivajadusega üliõpilastest kogunud nii ebasõbraliku, mitte-abivalmi või ebaviisakana kohtlemist (21% vs. 8% erivajaduseta üliõpilastest) kui ka vähem võimekana kohtlemist (21% vs. 10% erivajaduseta üliõpilastest).

Seksuaalne ahistamine kõrghariduses

Eesti üliõpilaste kõrgkoolides kogetud diskrimineerimise kohta on seni vähe teadmisi. Küll aga avaldati 2020. a-l kuues Eesti ülikoolis läbiviidud soolise ja seksuaalse ahistamise uuring (Järv et al., 2020), mille järgi on Eesti üliõpilased kogunud soolist ahistamist kõige sagedamini õppejõudude poolt ning seksuaalset ahistamist sagedamini kaastudengite poolt. Lisaks leiti, üliõpilaste jaoks pole sageli selge, kuhu sellistes olukordades abi otsimiseks pöörduda ning uuringust lähtuvalt soovitati ülikoolidel eri osapooltega koostöös välja töötada selgemad kaebuste esitamise ja menetlemise süsteemid, mis sealjuures kaitseksid ohvreid piisavalt.

Kuna eelmainitud uuringu ning EUROSTUDENTi meetodika ning valimid on erinevad, ei saa seksuaalse ahistamise kogemate hulga ajas muutumist võrrelda. Käesoleva uuringu tulemused näitavad aga 2022. a kohta, et seksuaalset ahistamist (nt soovimatuid kommentaare, katsumist või suudlemist) on viimase aasta jooksul vähemalt korra kogunud 4% Eesti üliõpilastest. Keskmisest märkimisväärselt rohkem on seksuaalset ahistamist kõrghariduses viimase aasta jooksul kogunud kõige nooremad, kuni 19aastased üliõpilased (11%). Keskmisest sagedamini on seksuaalset ahistamist kogunud ka naised (5% vs. 2% meestest) ning nagu eelpool mainitud, erivajadusega üliõpilased (8%).

5. COVID-19 pandeemia mõju ja õpingute digitaliseerumine

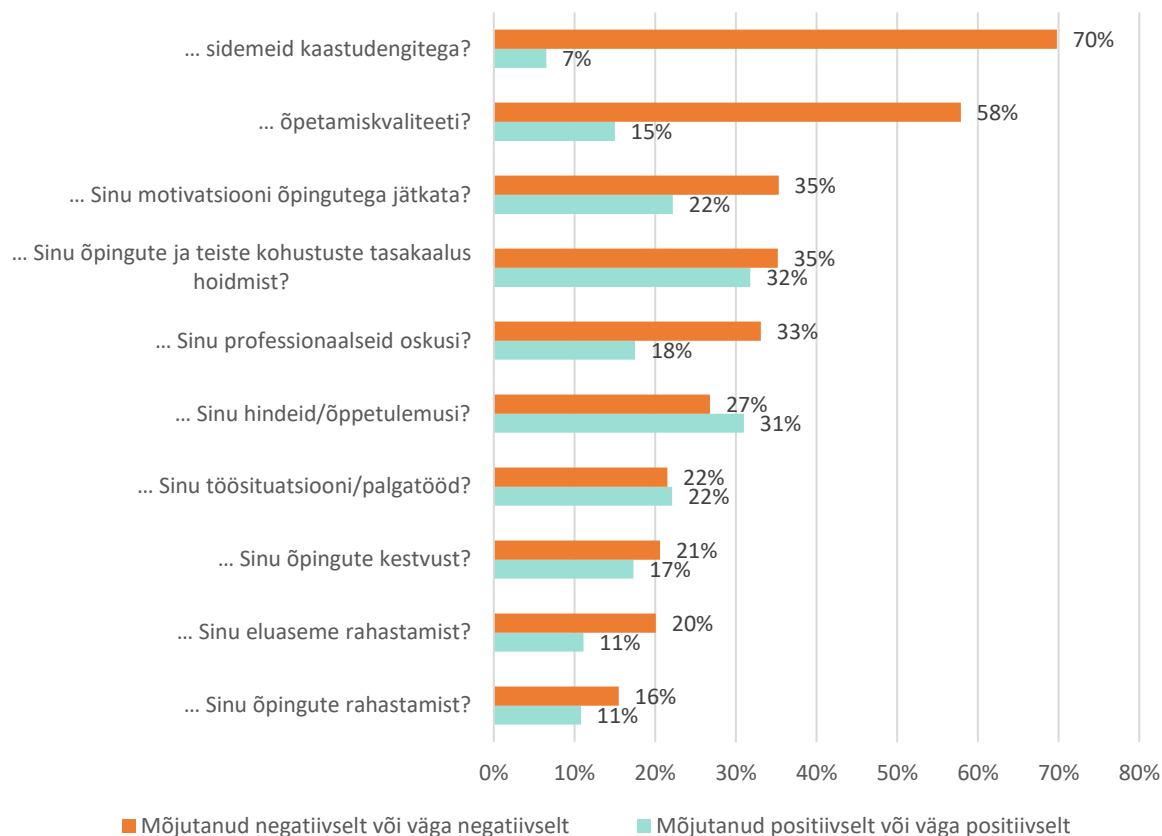
COVID-19 pandeemia tõi haridusmaastikul kaasa suured muudatused, kuna lühikese aja jooksul oli suurem osa õppijaid ja haridustöötajaid sunnitud üle minema kaugeõppele. Kas need muudatused jätsid õppijatele ja õpingutele ka sügavamad jäljed, on Eestis kõrghariduse kontekstis veel vähe uuritud. EUROSTUDENT aitab seda tühimikku täita. Käesolevas peatükis teemegi esmalt ülevaate, kuidas mõjutas viiruskriis üliõpilaste hinnangul nende õpitulemusi, õpetamiskvaliteeti, motivatsiooni õpingutega jätkata ja mitmeid teisi olulisi näitajaid ning millist mõju näevad üliõpilased pandeemial oma õpingutele, tööturule sisenemisele ja vaimsele tervisele jätkumas. Seejärel vaatame lähemalt, milline on üliõpilaste arvates ideaalne proportsioon veebipõhise õppe ja kontaktõppe vahel ning viimaks uurime, kuivõrd on üliõpilastel kodus olemas vahendid, mida võib vaja olla (nt arvuti, vaikne koht õppimiseks), et kaugõppes osaleda.

COVID-19 pandeemia mõju

Vaadates erinevaid õpingutega seotud aspekte (vaimse tervise teemad esmalt kõrvale jättes – vt Joonis 13) selgub, et **konkurentsitult kõige negatiivsemalt on COVID-19 pandeemia tudengite hinnangul mõjutanud nende sidemeid kaasõppuritega**: 70% on täheldanud negatiivset mõju ja kõigest 7% positiivset mõju. Laialdaselt tajutakse negatiivset mõju ka õpetamiskvaliteedile (58%), motivatsioonile õpinguid jätkata (35%) ning õpingute ja teiste kohustuste tasakaalus hoidmisele (35%). Viimase puhul on oluline siiski lisada, et peaaegu sama palju (32%) on neid, kes täheldavad positiivset mõju. See näib viitavat korduvalt varasemates uuringutes selgunule, nimelt, et pandeemia mõjutas erinevaid grupe väga erinevalt, kusjuures õpingutes osalemise puhul võis üheks määravaks teguriks olla enesejuhtimise oskus – kõrge enesejuhtimise oskusega õppijad tulid hästi toime kaugõppega, neile meeldis ajaline paindlikkus, mis kaugõppega kaasnes ja seega oli nende kogemus pigem positiivne, samas kui madala enesejuhtimise oskusega õppijate jaoks võis kohanemine olla keerulisem ning kaugõppe ja pandeemia kogemus seega üldiselt negatiivsem (Haugas et al., 2021).

Väärrib märkimist, et **käesoleva küsitluse tulemustele tuginedes ei saa öelda, et pandeemia oleks avaldanud laialdaselt negatiivset mõju üliõpilaste õpitulemustele**: umbes veerand (27%) üliõpilastest küll tõi seda välja, kuid samal ajal oli isegi veidi enam (31%) neid, kelle hinnangul mõjutas pandeemia nende õpitulemusi hoopis **positiivselt**.

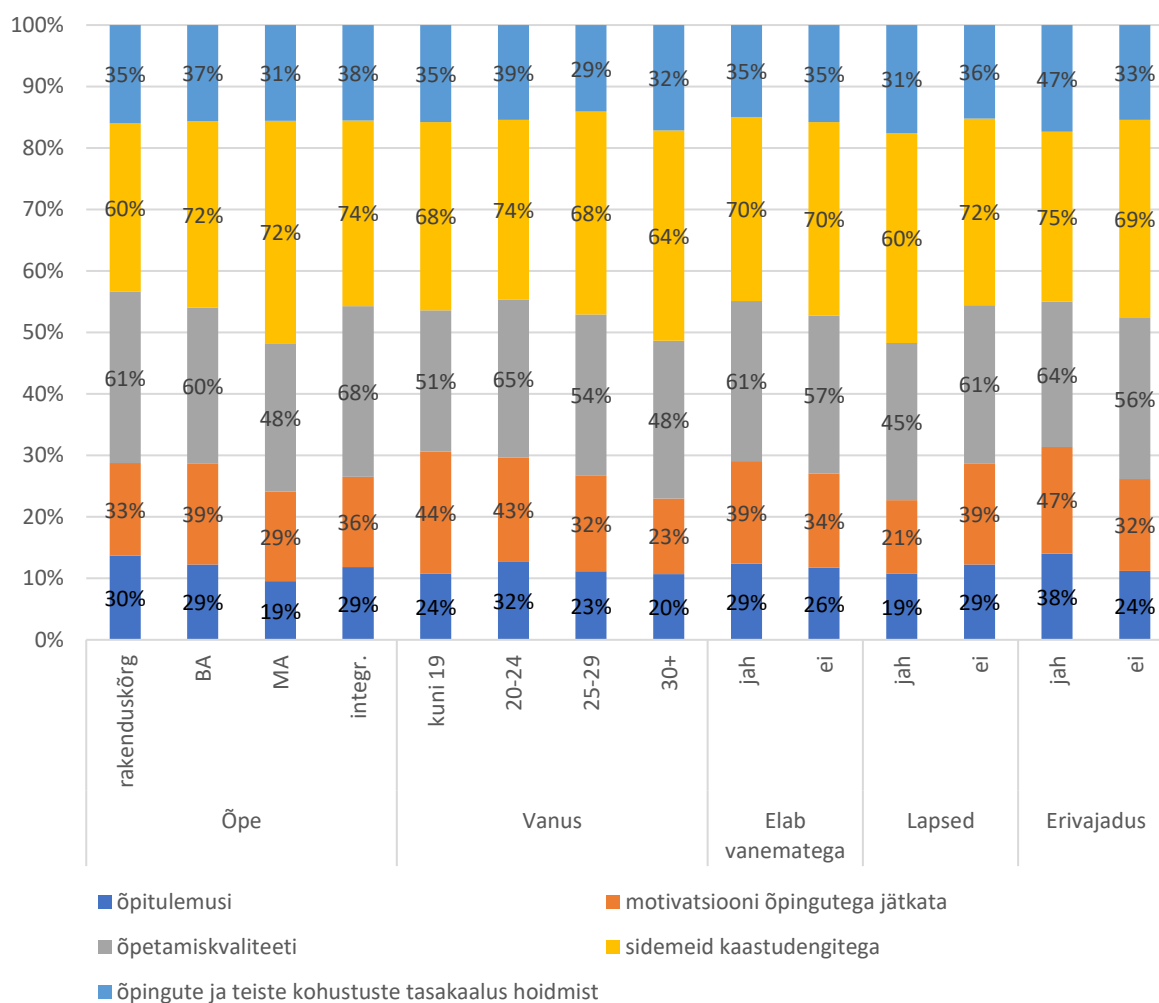
Joonis 13. COVID-19 pandeemia hinnanguline mõju; osakaalud kõikidest üliõpilastest (%). Küsimus: „Mil määral tajud praegu, et COVID-19 pandeemia on positiivselt või negatiivselt mõjutanud ...?“

Vaadates eelpool nimetatud viit aspekti (st sidemed kaastudengitega, õpetamiskvaliteet jt) eraldi selgub, et suurimad erinevused joonistuvad välja õppeastme, vanuse, lapsevanemaks olemise ja erivajaduse olemasolu kaupa (Joonis 14). **Pea kõigi teemade puhul tajuvad väiksemat negatiivset mõju vanima vanuserühma esindajad, magistriõppes õppijad, lapsevanematest tudengid ja need, kes ei ela koos vanematega.** Näiteks on nooremates vanuserühmades vanimast vanuserühmast ja lasteta tudengite seas lastega tudengitest suhteliselt ligi kaks korda enam neid, kes leiavad, et pandeemia avaldas negatiivset või väga negatiivset mõju nende motivatsioonile õpingutega jätkata: ligi pooled noorimate vanuserühmade esindajad ja lasteta tudengid arvavad nii, kuid ainult alla veerandi 30aastastest ja vanematest tudengitest ning lastega tudengitest. Eeldatavasti seletab seda vanuses 30+ ja oma vanematest iseseisvunud üliõpilaste suurem haridustee mõtestatus ja kõrgem sisemine motivatsioon õpingutes osaleda, mis annavad nendele üliõpilastele tugevama vastupanuvõime väliskeskkonna tegurite negatiivsete mõjutuste suhtes.

Kõikide vaadatud näitajate osas täheldavad erivajadusega tudengid erivajaduseta tudengitest negatiivsemat pandeemia mõju. Suurimad erinevused puudutavad motivatsiooni õpingutega jätkata ning õpingute ja teiste kohustuste tasakaalus hoidmist (erinevused vastavalt 15 ja 14 protsendipunkti). Sellist tulemust seletavad tõenäoliselt erivajadusega üliõpilaste suurenenud takistused õppetöös osaleda. Erivajadusega üliõpilastel võib ka pandeemiavälisel ajal olla mitmesuguseid õppetöös osalemise takistusi, alates füüsilise ligipääsu probleemidest liikumispuudega üliõpilastele ning lõpetades sobivate õppematerjalide nappusega nägemispuudega üliõpilastele ning seega võis erivajadusega üliõpilastel olla pandeemia kiirete

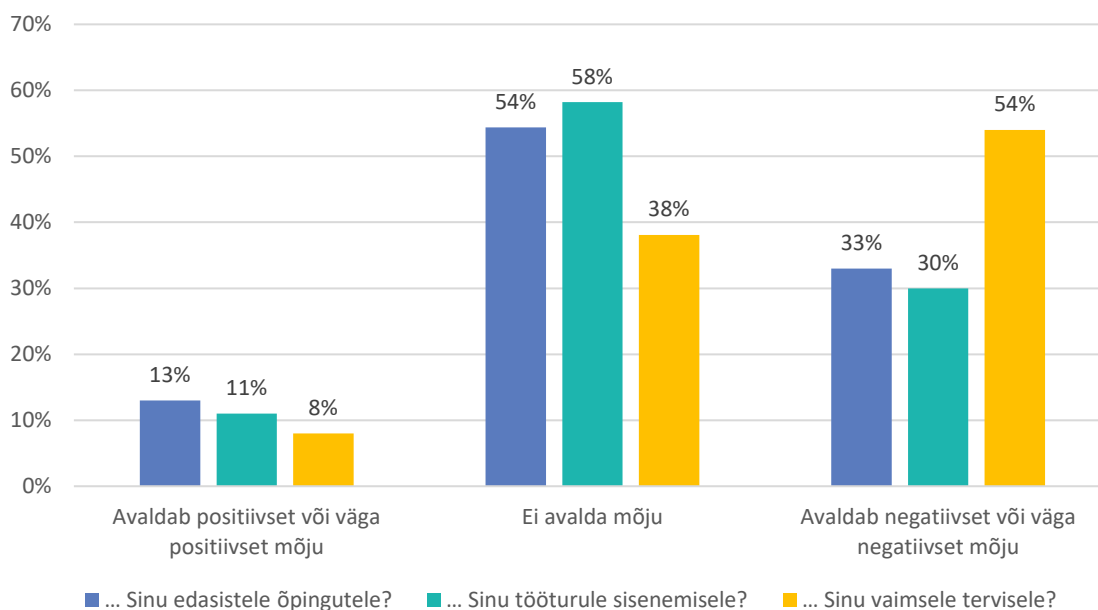

muutuste kontekstis teistest keerulisem ümber orienteeruda ja uue olukorraga kohaneda, mis mõistetavalt võis vähendada õpimotivatsiooni ja raskendada õpingute ja teiste kohustuste ühitamist.

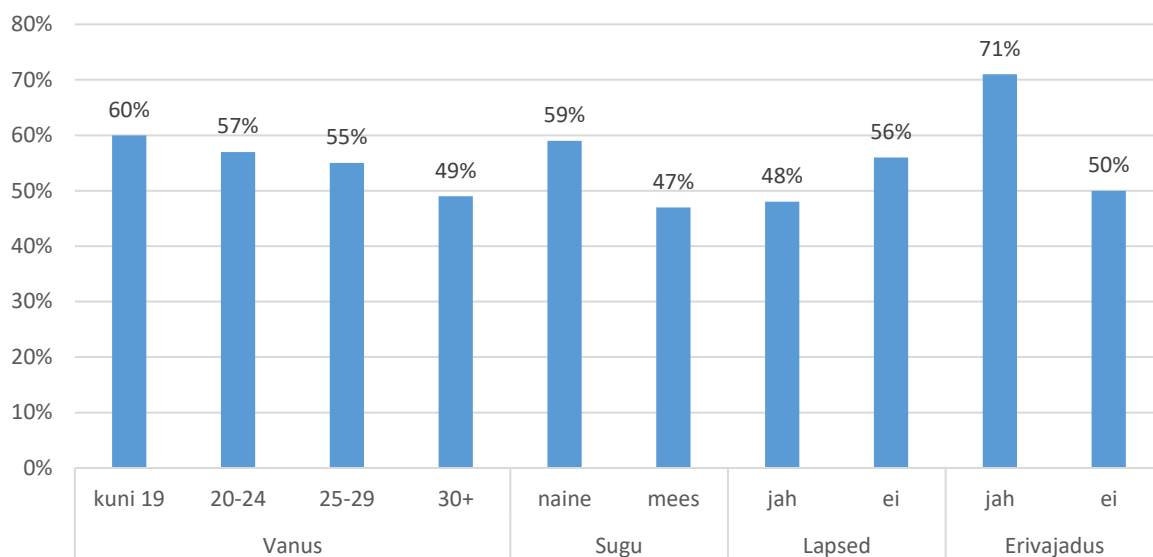
Joonis 14. COVID-19 pandeemia negatiivne või väga negatiivne hinnanguline mõju õpitulemustele, õpimotivatsioonile, õpetamiskvaliteedile, sidemetele kaastudengitele ning õpingute ja teiste kohustuste tasakaalus hoidmisele õppe, vanuse, vanematega elamise, laste olemasolu ja erivajaduse kaupa

Uurimaks, kuivõrd võib pandeemia üliõpilastele pikaajalisemat mõju avaldada, küsisime lisaks „Kas arvate, et COVID-19 pandeemia võib jätkuvalt avaldada mõju Sinu edasistele õpingutele / Sinu tööturule sisenemisele / Sinu vaimsele tervisele?“. On tähelepanuväärne, et vähemalt 40% Eesti üliõpilastest täheldab pandeemia mingit tüüpi pikaajalise mõju jätkumist (Joonis 15). **Kõige negatiivsemaks hinnatakse mõju vaimsele tervisele: umbes pooled üliõpilased arvavad, et pandeemia avaldab jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende vaimsele tervisele;** edasiste õpingute ja tööturule sisenemise osas arvab sama umbes kolmandik üliõpilastest. Positiivse mõju jätkumist nähakse võimalikuna märksa väiksemal määral kõigis kolmes valdkonnas.

Joonis 15. COVID-19 jätkuv hinnanguline mõju; osakaal (%) kõikidest üliõpilastest. Vastused küsimusele „Kas arvad, et COVID-19 pandeemia võib jätkuvalt avaldada mõju Sinu edasistele õpingutele / Sinu tööturule sisenemisele / Sinu vaimsele tervisele?“

Vaadates pandeemia negatiivse ja väga negatiivse mõju jätkumist vaimsele tervisele eri gruppide lõikes, joonistuvad suurimad varieeruvused välja soo, vanuse, laste ja erivajaduse lõikes (Joonis 16). Teistest enam näevad pandeemia negatiivse või väga negatiivse mõju jätkumist erivajadusega, kuni 19aastased, naissoost, aga ka mitte lapsevanematest tudengid, kusjuures **silmapaistvalt kõrge tulemusega kerkivad esile erivajadusega tudengid, kellest tervenisti 71% (N=514) arvab, et viiruskriis avaldab jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende vaimsele tervisele**. Erivajadusega tudengid eristuvad teistest ka selle poolest, et nende seas on märkimisväärselt suur osa neid, kes arvavad, et pandeemia võib avaldada jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende edasistele õpingutele (nii arvab 45% erivajadusega, kuid 29% erivajaduseta tudengeid) ning neid, kes arvavad, et pandeemia võib avaldada jätkuvalt negatiivset või väga negatiivset mõju nende tööturule sisenemisele (vastavalt 39% vs. 27%).

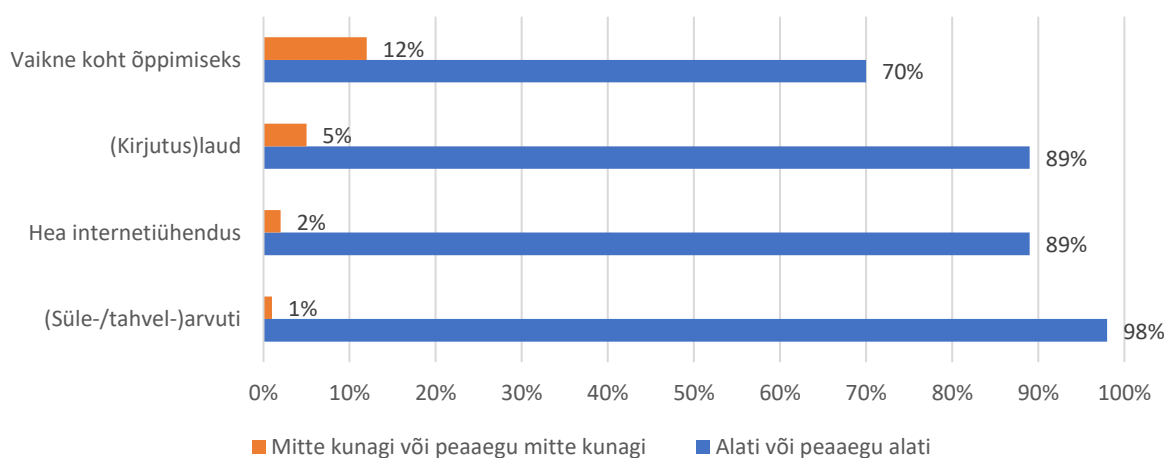

Joonis 16. COVID-19 pandeemia jätkuv hinnanguline negatiivne ja väga negatiivne mõju vaimsele tervisele soo, vanuse, laste ja erivajaduse olemasolu järgi. Osakaal (%) üliõpilastest.

Õpingute digitaliseerumine

COVID-19 pandeemiaga kaasnenud laiaulatusliku kaugõppe kontekstis on oluline uurida, kuidas on üliõpilastel kodus olemas distantsilt õpingutes osalemiseks vajalikud vahendid. Esitasime üliõpilastele järgmise küsimuse: „Kas Sinu kodus on Sul ligipääs järgnevatele asjadele, mida võid õpingutes vajada: (süle-/tahvel-)arvuti, (kirjutus)laud, hea internetiühendus, vaikne koht õppimiseks?“

Konkurentsitult ligipääsetavaim on (süle-/tahvel-)arvuti, mis on kodus alati või peaaegu alati kättesaadav 98%-le üliõpilastest (Joonis 17). **Kõige vähem ligipääsetav on aga vaikne koht õppimiseks**, mille osas kõigest 70% märgib, et see on kodus alati või peaaegu alati kättesaadav ning enam kui kümnendiku (12%) jaoks ei ole see kodus mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi kättesaadav.

Joonis 17. Õpingutes osalemiseks vajalike vahendite olemasolu; osakaal (%) kõikidest üliõpilastest.

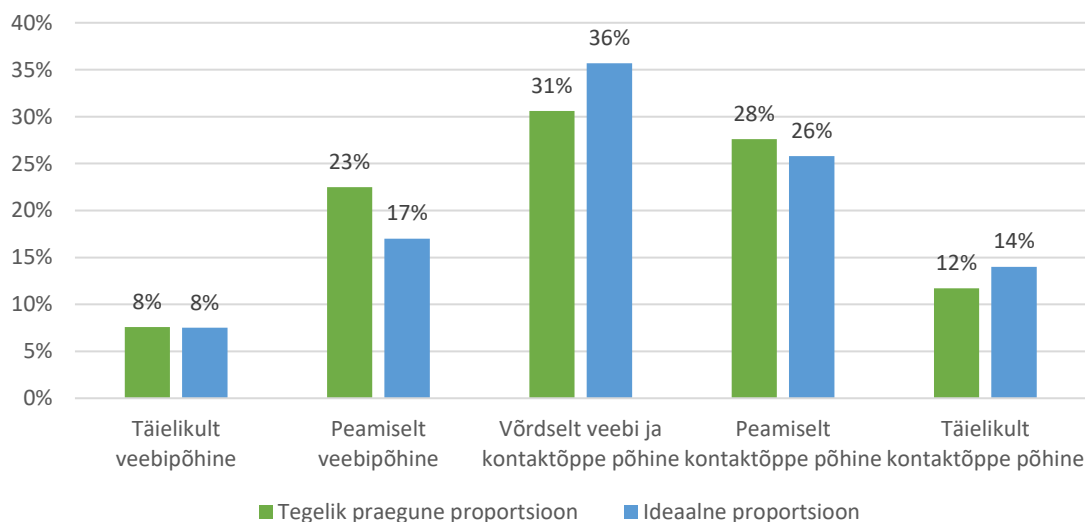

Kõige vähem on vaikne koht õppimiseks kodus kättesaadav lapsevanematest tudengitele: vaid umbes pooled (52% vs. 75% lasteta tudengitest) nendest märgivad, et see on neile alati või peaaegu alati kodus kättesaadav ning ligi veerandile lapsevanematest tudengitele (23% vs. 9% lasteta tudengitele) ei ole vaikne koht õppimiseks mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi kodus kättesaadav. Teistest enam on kodus vaikse õppimiskoha leidmisega probleeme ka erivajadusega üliõpilastel, kellest ligi viiendik (18% vs. 10% erivajaduseta tudengitest) märgib, et vaikne koht õppimiseks ei ole kodus mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi kättesaadav.

Samal ajal kui viiruskriis tõi kaasa suurejoonelise (ajutise) ülemineku veebipõhisele õppele, napib teadmisi selle kohta, kuidas üliõpilased eri vormides õppesse suhtuvad. Seega palusime üliõpilastel küsimustikus teha järgnevat: „Palun märgi, milline on Sinu õpingutes proportsioon veebipõhise õppe ja kontaktõppe vahel praegu ning milline võiks see ideaalis olla.“ Üliõpilased said nii tegeliku praeguse proportsiooni kui ka ideaalse proportsiooni osas teha valiku viiesel skaalal, mille otspunktides olid „täielikult veebipõhine“ ja „täielikult kontaktõppe põhine“⁶.

Tulemused näitavad, et nii **täielikult veebipõhist kui ka täielikult kontaktõppe põhise õpet esineb vähe (mõlema osakaalud jäävad kümnendiku kanti), mis tähendab, et peamiselt toimub õpe veebi ja kontaktõppe kombinatsioonides** (Joonis 18). Laias laastus paistavad üliõpilased selliste proportsioonidega rahul olevat, kuna ideaalsed vahekorrad tegelikest suurel määral ei erine.

Siiski võiks **üliõpilaste arvates õpe toimuda veidi vähem veebipõhiselt ja veidi rohkem kontaktõppes**. Õppeastmete vaates ilmneb, et kõige enam on praeguste proportsioonidega rahul integreeritud õppe üliõpilased, kelle puhul tegelikud ja eelistatavad proportsioonid erinevad kõige vähem (maksimaalselt nelja protsendipunkti ulatuses), samas kui suurimad erinevused tegelike ja eelistatavate proportsioonide vahel on magistriõppe üliõpilastel, kes sooviksid märksa (kümne protsendipunkti võrra) vähem täielikult või peamiselt veebipõhist õpet ning veidi (viie protsendipunkti võrra) rohkem täielikult või peamiselt kontaktõppe põhise õpet.

Joonis 18. Üliõpilaste tegelikud ja eelistatavad proportsioonid veebi ja kontaktõppe põhise õppe osas; osakaal (%) kõikidest üliõpilastest.

⁶ Joonisel 19 on selguse mõttes antud sõnalised väärtused ka vahepealsetele punktidele.

Kasutatud allikad

Barringer, A., Papp, L. M. & Gu, P. (2022). College students' sense of belonging in times of disruption: prospective changes from before to during the COVID-19 pandemic, *Higher Education Research & Development*. <https://doi.org/10.1080/07294360.2022.2138275>

Bartz, J. (2020). All Inclusive?! Empirical Insights into Individual Experiences of Students with Disabilities and Mental Disorders at German Universities and Implications for Inclusive Higher Education. *Education Sciences*, 10(9), 223. MDPI AG. <http://dx.doi.org/10.3390/educsci10090223>

Doolan et al. (2021). Student life during the COVID-19 pandemic lockdown: Europe-wide insights. Brussels: European Students' Union. https://esu-online.org/wp-content/uploads/2021/04/0010-ESU-SIderalCovid19_WEB.pdf

Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium (2022). Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu lõpparuanne. Tallinn, Tartu: Tervise Arengu Instituut, Tartu Ülikool. <https://tai.ee/sites/default/files/202206/Eesti%20rahvastiku%20vaimse%20tervise%20uuring.pdf>

Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuur (2019). Välisüliõpilaste õppimine ja õpetamine Eesti kõrgkoolides. Hindamisaruanne. https://haka.ee/wp-content/uploads/Temaatilise_hindamise_aruanne_2019-1.pdf

Ehala, M., Kerge, K., Lepajõe, K., Sõrmus, K. (2015). Kõrgkoolide üliõpilaste eesti keele oskuse tase. Kordusuuring. Uuringu kokkuvõte. Tartu: Tartu Ülikool. <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/49689/Funktsionaalse%20keeleoskuse%20uuring.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Espenberg, K., Beilmann, M., Sammul, M., Nahkur, O., Lees, K., Vahaste, S., Varblane, U. (2013). Eesti üliõpilaste eluolu 2013. Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT V Eesti analüüs. Lõpparuanne. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE. http://primus.archimedes.ee/sites/default/files/EurostudentV_1%C3%B5pparuanne.pdf.

Eurostat (2021). HLTH_SILC_07: Self-perceived long-standing limitations in usual activities due to health problem by sex, age and educational attainment level. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/bookmark/4eb052d4-517c-467e-b587-ab1c78ceaaa9?lang=en>

EUROSTUDENT Database (2021). Students' assessment of the statement "I often have the feeling that I don't really belong in higher education". https://database.eurostudent.eu/drm/?eust_nr=7&e=assess_sense_belong_all_t&fg=all_students&country_list=AT%2CCH%2CCZ%2CDK%2CEE%2CFI%2CFR%2CGE%2CHR%2CHU%2CIE%2CIST%2CIT%2CJT%2CLT%2CLU%2CMT%2CNL%2CNO%2CPL%2CPT%2CRO%2CSE%2CSI%2CTR&Curr=NCU

Fina, S., Heider, B. & Masso, M. (2021). Unequal Estonia. Regional socio-economic disparities in Estonia. *Friedrich-Ebert-Stiftung – Politics in Europe*. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/baltikum/18551.pdf>

Gopalan, M., Linden-Carmichael, A., Lanza, S. (2022). College Students' Sense of Belonging and Mental Health Amidst the COVID-19 Pandemic. *Journal of Adolescent Health*, 70(2), 228-233. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2021.10.010>

- Haaristo, H.-S., Kirss, L., Leppik, C., Mägi, E., Haugas, S. (2017). Eesti üliõpilaste eluolu 2016: rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT VI Eesti analüüs. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/05/EUROSTUDENT-VI_Eesti-aruanne_2017.pdf
- Haas, C., & Hadjar, A. (2020). Students' trajectories through higher education: A review of quantitative research. *Higher Education*, 79(6), 1099–1118. <https://doi.org/10.1007/s10734-019-00458-5>
- Haugas, S. (2021). EUROSTUDENT VII Eesti uuringu põhisõnumid ja poliitikasoovitused. https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/05/E_VII_Pohisonumid_Praxis_Loppversioon.pdf
- Haugas, S., Allemann, M., Anniste, K. (2021). Viiruskriis kui noorte tööhõive ja vaimse tervise kriis. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Hauschildt, K., Gwosc, C., Schirmer, H., Warthenbergh-Cras, F. (2021). Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators 2018–2021.
- Heublein, U., Ebert, J., Hutzsch, C., Isleib, S., König, R., Richter, J., Woisch, A. (2017). Zwischen Studiererwartungen und Studienwirklichkeit: Ursachen des Studienabbruchs, beruflicher Verbleib der Studienabbrecherinnen und Studienabbrecher und Entwicklung der Studienabbruchquote an deutschen Hochschulen [Between study expectations and study reality]. Forum Hochschule. Deutsches Zentrum für Hochschul- und Wissenschaftsforschung.
- Holmegaard, H. T., Madsen, L. M., & Ulriksen, L. (2017). Why should European higher education care about the retention of non-traditional students? *European Educational Research Journal*, 16(1), 3–11. <https://doi.org/10.1177/1474904116683688>
- Jirjahn, U. (2007). Welche Faktoren beeinflussen den Erfolg im wirtschaftswissenschaftlichen Studium? *Zfbf* (59), 286–313.
- Järv, E., Metsar, K.M., Martma, L., Raudkivi, M., Velmet, A. (2020). Sooline ja seksuaalne ahistamine kõrghariduses. Eesti Üliõpilaskondade Liit. <https://eyl.ee/wp-content/uploads/2021/12/Sooline-ja-seksuaalne-ahistamine-ko%CC%83rghariduses.pdf>
- Kirss, L., Nestor, M., Haaristo, H.-S., Mägi, E. (2011). Eesti üliõpilaste eluolu 2010. Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT IV Eesti analüüs. SA Poliitikauuringute Keskus Praxis. <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2010-Uliopilaste-uuringu-EUROSTUDENT-IV-Eestianaluus.pdf>.
- Koppel, K., Haugas, S., Mägi, E. (2020). EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/05/Eurostudent-VII-Eesti-analuus.pdf>
- Metslang, H. ja Šmõreitsik, A. (2012). Muukeelse tudengi keeleline toimetulek ja vajadused ülikoolis. Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituut. https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40754/KHaridus_muukeelne_tudeng.pdf?sequence=1&isAllowed=y

O'Keefe, P. (2013). A sense of belonging: Improving student retention. *College Student Journal*, 47(4), 605-613. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1029294>

Pedler, M.L., Willis, R., & Nieuwoudt, J.E. (2022) A sense of belonging at university: student retention, motivation and enjoyment, *Journal of Further and Higher Education*, 46(3), 397-408. <https://doi.org/10.1080/0309877X.2021.1955844>

Riigikantselei & Rahandusministeerium (2019). Eesti 2035 töömaterjal: ARENGUVAJADUSED.

Statistikaamet. (2022a). HT15: eestikeelse õppe lõpetanute osatähtsus üldhariduse statsionaarse õppe lõpetanute hulgas maakonna ja haridusastme järgi. https://andmed.stat.ee/et/stat/sotsiaalelu_haridus_uldharidus/HT15

Statistikaamet. (2022b). RV0231U: vähemalt 15-aastased hariduse, soo, vanuserühma ja maakonna järgi, 1. jaanuar. https://andmed.stat.ee/et/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV0231U

Thomas, L. (2002) Student retention in higher education: the role of institutional habitus, *Journal of Education Policy*, 17(4), 423-442, <https://doi.org/10.1080/02680930210140257>

Wray, M. (2012). Comparing disabled students' entry to higher education with their nondisabled peers—barriers and enablers to success. *Widening Particip. Lifelong Learn.*, 3, 87–101

Wulz, J., Gasteiger, M., Ruland, J. (2018). The Role of Student Counselling for Widening Participation of Underrepresented Groups in Higher Education. In: Curaj, A., Deca, L., Pricopie, R. (eds) *European Higher Education Area: The Impact of Past and Future Policies*. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-77407-7_14